

ABDAL MUSA SULTAN

İsmail Kaygusuz

Kısa Bir Giriş

Abdal Musa Sultan'ın tarihsel ve siyasal kişiliği çok önemlidir. Hacı Bektaş Veli'den sonra ikinci Pir olarak, Beylikler Dönemi'nde 14.yüzyılın ortalarına doğru Anadolu tarihini değiştirecek bir tercihte bulunmuş; resmi tarihin anlattıklarının tersine Osmanoğlu Orhan'ı (ö.1362) terkederek, Aydınolu Umur'u (ö.1348) desteklemiştir. Onun büyük donanmalarla denizlere egemen olma ve Bizans yönetiminin muhalif prensleriyle dostluklar kurarak, güçlü bir biçimde Balkanlara-Avrupaya açılma siyasetini beğeniyor olmalıydı ki, 1340 yılının başında ona kızıl börk giydirip el vererek Gazi yapmış. Sonra yanına kırk gazisiyle Seyyid Ali Sultan'ı katarak Çanakkale Boğazını nereden geçeceğine dair taktik bile vermişti. Umur Gazi'nin kendileri için yaşamsal tehlike gösteren bu siyasetini erken anlayan Avrupa Feodalları, Papa'nın da desteğiyle hazırladıkları büyük Haçlı donanmasıyla Venediklilerin komutasında 1348'de İzmir'e yaptıkları ani baskınla Aydınolu Umur'u donanmasını yokettiler. Bu baskına yiğitçe direnen Umur Gazi de genç yaşta yaşamını yitirdi. Baskın defedilip, Haçlı donanması yokedilebilseydi tarihin seyri kesinlikle değişecek, belki bugün Osmanoğullarının değil, Aydınolu Umur'unun gerçek tarihimiz olacaktı.

Teke Beyliği de Abdal Musa Sultan yaşarken Osmanoğullarına bağlanmamıştı. Ama Seyyid Ali Sultan'ın (ö.1402) Osmanoğullarının, Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa komutasında Çardak'tan (Çanakkale) Trakya'ya ilk geçişlerinde birlikte olduğu menakıbnamelerde anlatıldığına göre, kendisinden klavuz olarak yararlanılmıştır. Demek ki o seçimini yapmış. Yıllar önce Umur Gazi ile aynı yollardan birkaç kez Trakya'ya geçmiş olduğundan, askersel deneyimlerini ve bölge hakkındaki bilgisini Osmanoğulları'na sunmuştu. Bunlara değinmemizdeki neden, toplumun alt sınıf katmanlarında halktan kişiler tarafından yazıya geçirilmiş velilerin, inanç önderlerinin söylencesel (efsanevi) yaşam öyküleri, keramet olaylarını içeren menakıbname/vilayetnamelerde ve onların kaleminden çıkmış risalelerde, yönetenlerin fetih ve zaferlerini veren resmi tarihin yazmadığı çok önemli toplumsal hareketler ve tarihsel olaylar gizli olduğunu vurgulamak içindir. *Abdal Musa Vilayetnamesi* ve diğer menakıbnameler bu bağlamda çok iyi okunup irdelenmelidir.

Derviş Baba'nın Şiirsel Anlatımında Abdal Musa

Abdal Musa derki 'kavgalardan kaç
Sır saklamayı bil' dostu gönlün aç
Ulu Sultan'ımın başındaki taç
Sevgidir barıştır bunu bilelim
Varıp dergahına niyaz edelim

Yardım etti Osmanoğlu Orhan'a
Nankörlük görünce çekti barkana
'Yüzsuyu dökme'di beye sultana
Elmalı'yı yurt edindi bilelim
Gidip dergahına niyaz edelim

Hünkar Hacı Bektaş donunda indi

Ali oldu Zülfikar'ı kuşandı
Genceli şehrini kuşatıp aldı
Dağ taş asker izindeydi bilelim
Biz de dergahına niyaz edelim

Abdallara tekkesini kurdurdu
Temelde bir kazan altın dururdu
Dokunmadı sahiplerin buldurdu
Sultan din dil ayırmazdı bilelim
Sultan dergahına niyaz edelim

'Kallaş pirsizlerle yoldaş olma'dı
Ol Teke beyini cezalandırdı
Oysa Umur beyi onurlandırdı
Gazi yapıp börk giydirdi bilelim
Varıp dergahına niyaz edelim

Rodos yalısına çomağın attı
Sekiz yüz abdalla üç semah tuttu
Orayı da barış adası yaptı
Gönüllere Sultan oldu bilelim
Gönül dergahına niyaz edelim

Abdal Musa'm tekkesinde eğitti
Gaybi beyden bir Kaygusuz yarattı
Kaygusuz'un ünü cihanı tuttu
Yine ona 'Şahım' dedi bilelim
Şah'ın dergahına niyaz edelim

Derviş Baba Abdal Musa sultanım
Sultanım sanadır aşk ü niyazım
Abdallar Şahı'na olamaz tanım
Hem Ali hem Veli bunu bilelim
Âli dergahına niyaz edelim

Bir Şiirinde Abdal Musa Sultan Kendisini Anlatıyor

Kim ne bilür bizi biz ne sırdanız
Ne bir zerre oddan ne hod sudanız

Bizim hususumuz marifet söyler
Biz Horasan mülkindeki boydanız

Yedi derya bizüm keşkülümüzde
Hacı'm umman oldu biz o göldenüz

Hızır İlyas bizüm yoldaşımızdur
Ne zerrece günden ne hod aydanız

Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydeniz

Musa Tur'da durup münacaat eyler

Bizim zahmımıza merhem bulunmaz

Biz kudret okuna gizli yaydanuz
Neslimiz sorarsan asıl Hoy'danız

Ali oldum adım oldı bahane
Güvercin donunda geldim bu hane

Abdal Musa oldum geldim Cihane
Arif anlar bizi nice sırdanız

Velayetname-i Abdal Musa'ya göre, abdallarına nasip verirken gösterdiği kerametlere ikirciklenip gönül içre, "aceb bu sultan ne soydandır?" diye sorduklarında, Abdal Musa Sultan bu şiiri okumuştur. Abdal Musa'nın günümüze ulaşmış birkaç şiirinden biri olan bu dizeler, tek başına onun gücünü göstermekte ve Kaygusuz Abdal gibi bir ozan düşündürü yetiştirmesindeki gizi açığa vurmaktadır.

Abdal Musa kendisini tanıtırken ben'i kullanmadığı gibi, inanç ve düşüncelerini de doğrudan yalın biçimde ya da simgelerle dizelerinin içine ustalıklı yerleştirmiştir.

Soyunu merak edenlere "kendisinin ne bir ateş parçasından, ne su damlasından olmadığını" söylerken, böyle bir cevher aramadığını, sadece etten kemikten insan olduğunu belirleyip geçiyor. Ancak derine inildiğinde, "biz düştüğümüz yeri yakan ateş, geçtiğimiz yeri yikan su değiliz" anlamına da gelmez mi bu dizeler?

Arkasından, Horasan ülkesinden gelen bir boy'a mensup olduğunu kestirmeden söylüyorsa da, soyunun özelliklerinin açıklanmasını derin bilgilere bağlıyor. Yedi denizi keşkülüne doldurup kocaman (Hacım) ummana dönüştürüyor ve kendisi de onun içindeki gölden oluyor.

Aslında bu üçüncü beyitin anlamında başka bir öz yatmaktadır: Abdal Musa yedi denizi keşkülüne sığdırmıştır. Ancak Umman (Okyanus), "Hacı'm" dediği, Hacı Bektaş Veli'dir.

Kendisi o ummandan süzülüp çıkmış bir göldür sadece. Yoldaşı, çağırının carına yetişen, gözle görünmeyen ama her yerde hazır ve nazır olan Hızır İlyas'tır. Günün ve ayın ötesinde, yani zamandan arınmış olan kendisidir. Kendisi, çevresi ve soyu için yedi cehennem ilkbahar olmuştur. Zaten sekiz cennet içindeki köyden çıktıklarını vurgulamaktadır. Cenneti cehennemi yadsıması bir yana, zamandan münezzehtir dahil herşey kendisidir.

Abdal Musa birini yaraladı mı, o yaraya merhem bulunmaz. Çünkü o gizli yayıyla kudret oku atmaktadır. Onun kudret oku sevgi okudur, bilgi okudur. Bu oklardan yiyen bir daha kendini ondan ayıramaz, derman ondadır.

Bir zamanlar Musa peygamber yerine Tur'da yakarıda bulunmuş, ama Abdal Musa donunda dünyaya gelmiş olduğunu kabul ediyor. Neslini Azerbaycan'ın Hoy bölgesinde aramak gerektiğini vurguluyorsa da, sırrını anlamayı ariflere bırakıyor.

Sırrı derindir Abdal Musa'nın. Önce Ali olarak görünmüş, Hacı Bektaş olup güvercin donunda buralara gelmiş ve sonra don değiştirip Abdal Musa ünüyle cihanı tutmuştur. Bu son dizelerinde, tasavvufun tenasuh (ruh göçü) inancı çarpıcı bir biçimde yansıtılmaktadır. İkinci Pir olarak Hacı Bektaş'tan devraldığı büyük önderlik hizmetine uygunluğunu, topluma belirleme gereği sezilmektedir.

Onun olduğu bilinen dört Őirin, felsefi yönden içinde nesnel öz taşıyan bu en önemlisini açıkladıktan sonra, Abdal Musa'yı tanımayı, tanıtmayı deneyelim.

Abdal Musa Sultan Hakkında Bilinenler ve Kimliği

Abdal Musa hakkında ilk önemli bilimsel araŐtırmayı yapan Fuad Köprülü Şu yargıya varmıŐtır:

"Abdal Musa an'anesi, 15.asır sonlarından başlayarak 17.asıra kadar yazılan tarih ve tercüme-i hal kitaplarında, Abdal Musa'nın Orhan'la birlikte Bursa fethinde bulunduğu ve Geyikli Baba ile münasebetleri anlatılarak, ona ait an'ane Bursa'da temerküz ettirilir. Şakayık'tan başlayarak, Beliğ'in Gldestesi'ne kadar bütün tarihi ve coğrafi menbalar, bu hususta ya birbirinden nakillerde bulunmakta, yahut mahalli an'aneleri tesbit ederek bunu teyit etmektedirler... Yukarıdan beri verilen tafsilat ve tarihi vesikalar, görülüyor ki, Abdal Musa'nın tarihi Őahsiyetini anlatmaktan uzaktır. ıkarılabilecek tarihi netice Őimdilik Şudur: Hacı Bektaş'ın doğrudan müridlerinden olmasa bile, her halde 13-14.asırda Anadolu'yu dolduran Babai-Abdal dervişlerinden olan Abdal Musa, Bursa fethinde bulunduktan bir müddet sonra, Denizli yoluyla Finike'ye gelmiş ve oraya yerleşmiştir. Denizli kitabesi onun dervişlerinden birine ait olsa gerektir. Bir eserinde 800 Hicri (1397 Miladi, İ.K.) yılının zikredilmesi dolayısıyla zamanını açıkça tayin kabil olan Kaygusuz Abdal o tekkede intisap etmiştir..."¹

1935 yıllarında yazılmış olan bu araŐtırmanın sonuçları kısmen aŐılmıŐ. Kimi yazarlar Abdal Musa'yı savaşçı derviş-gazi olarak, kimileri ise Alevi-Bektaşi Cem geleneğinde yaşayan, Hacı Bektaş'tan sonra, Cem erkanlarını düzenleyen ikinci Pir ve kerametler göstermiŐ büyük Veli olarak öne çıkarmaktadır.

A.Yaşar Ocak, kaynaklar, geleneksel söylenceler ve kısmen tarihsel olaylara dayanarak, Abdal Musa'nın yaşamını üç aŐamalı görmek istemektedir:

- "1- Kendini göstermesi Sulucakarahöyük'te Hacı Bektaş çevresinden çıkmış bir derviş olarak baŐladı.
- 2- Sonra birkaç yıl boyunca gazalara katılmış olduğu Bursa bölgesinde yaşadı.
- 3- Bazı kötü söylentiler ve iftiraların arkasından, Bursa'dan ayrılmak zorunda kaldı ve Elmalı'ya yerleŐti. Orada ölümüne kadar sapkın (Rafizi) inançlarını sürdürebildi: (ou il put continuer ses pratiques heretiques jusqu'a sa mort.)"²

Abdal Musa Sultan hakkında çok sayıda yazılar yazılmış vebirka da kitap basılmıŐ olmasına rağmen, bunlarla ilgili olarak F.Köprülü'nn "Abdal Musa'nın Őahsiyetini anlatmaktan uzaktır" Őeklindeki yargısı hl geçerlidir. Bununla birlikte, onu Orhan Bey'in (1324-1362) gaza-cihad arkadaşı ve sonra I.Murad (1362-1389) döneminde kurulan Yeniçeri ordusuna elvermiş koyu bir Osmanoğulları yandaşı gösteren Osmanlı ađdaŐ tarih yazıcılarının anlattıkları, günümüzde aynısıyla kabul görmektedir. Hatta bugün daha da ileri giderek Şöyle yazan araştırmacılar bulunmaktadır:

¹ M.Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları II*, İstanbul-1989, s.425, 427

² A..Yaşar Ocak, *La Revolte de Baba Resul ou La Formation de L'Heterodoxie Musulmane Anatolie aux XIIIe Siecle*, Ankara-1989, s.125

"Bu toplum ruhbilimci önderleri kendilerini çok iyi anlayan Osman, Orhan ve özellikle büyük kurucu I. Murad döneminde özgür ve huzur içinde çalıştılar. Denilebilir ki bu özgürlük içinde eski Türkmen gelenekleri yine İslam düşünceleriyle birleşerek yeni yeni yolaklar, birleşimler doğurdu ve altın çağını yaşadı. Öyle ki Sultan Orhan, Abdal Musa, Abdal Murad, Geyikli Baba'yı yanından ayırmazken, oğlu Sultan Murad Ahiliğe katılmıştı."³

Abdal Musa Sultan'ı tanıtan bilgiler, tüm eksiklik ve fazlalıklarıyla dört ana kaynaktan günümüze ulaşmıştır:

- 1) Birbirini kopya edip bazan fazladan bir-iki cümle eklemiş Osmanlı tarihyazıcıları.
- 2) Alevi-Bektaşî toplu tapınma Cem geleneği içinde yetişip dillenmiş Alevi ozanları ve bu geleneği sürdürmüş olan Dedeler.
- 3) *Velayetname-i Sultan Abdal Musa ve Menakıb-i Kaygusuz Baba*.
- 4) Vaktiyle yaşamış ve gezmiş olduğu yörelerde anlatılan söylenceler.

Abdal Musa, "Biz Horasan mülkündeki boydanız" ve "neslimiz sorarsan asıl Hoy'danız" dizelerinde, Horasan'dan gelerek, Azerbaycan'ın Hoy bölgesine yerleşmiş bir Türkmen boyuna mensup olduğunu belirtmiştir.

Geda Musli adındaki bir 17.yüzyıl Alevi-Bektaşî ozanı, onun için yazdığı bir nefeste

"Horasan mülkünden Hoy'dandır aslı
Şah İmam Hasan'dır Pirimin nesli
Mürşidine bend ol ey *Geda Musli*
Kıyamette olsun eli eline "

derken, Abdal Musa'yı Ali soyuna bağlıyor. 19.yüzyıldan bir başka ozan ise onu Ali'nin kendisi olarak görmektedir:

Abdal Musa Şah Ali'nin kuludur
Ali'nin sırrıyla gönlü doludur
Kul Şükrü der Abdal Musa Ali'dir
Meydanda mürşid yok Ali'den gayri

Sözünü ettiğimiz kaynaklardan yüzeysel de olsa, elde edilen bilgilerle Abdal Musa hakkında özet olarak şunları biliyoruz. Abdal Musa 13. ve 14.yüzyıllarda yaşamıştır. Hacı Bektaş Veli'nin önde gelen ardıllarından ve onun Anadolu'daki gözcülerindendir. İkinci Pir olarak tanınır. Hacı Bektaş Dergahı'ndaki oniki hizmet postundan Ayakçı Postu Abdal Musa'nındır.

Horasan erenlerinden savaşçı gazi Abdal Musa'nın babasının adı Hasan Gazi ya da Seyyid Hasan olarak anılır. Dedesi Haydar Ata, Hacı Bektaş Veli'nin amcasıdır. Bu yolla yakın akraba olmaktadırlar. Ulu Pir Hakka yürümeden önce "beni isteyenler Genceli'de Abdal Musa'ya gelsün bulsun" diyerek, onun yerine geçmesini, ardılı olmasını istemiştir. Hünkar, onunla yeniden dünyaya geleceğini, onda tezahür edeceğini söylemiştir hal diliyle. Abdal Musa, başta verdiğimiz şiirindeki "Hacı'm umman oldı biz o göldeniz ve Güvercin donunda geldim bu hane" dizeleriyle de bunu belirtmektedir kapalı da olsa.

Hacı Bektaş'ın asıl manevi mirasçısı, o dönemde çeşitli zaviye ve tekkenin başında bulunan çok sayıda kadından biri olan Hatun ya da Kadıncık Ana olmuştur. Bacıyan-ı Rum, Hacı Bektaş'a bağlı derviş kadınlar kolu idi. Ö.Lütfi Barkan, sayım sicillerinde

³ Nejat Birdoğan, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, İstanbul-1990, s.116-117)

Kız Bacı, Ahi Ana, Sağrı Hatun, Hacı Fatma, Hundi Bacı Hatun, Sume Bacı gibi dergah yöneticisi birçok kadın adı bulmuştur.⁴ İşte Hatun Ana bu kola mensuptu ve onun yöneticisiydi. Hacı Bektaş'ın öğrettikleri Hatun Ana tarafından korunmuş, ancak tarikat gerçek anlamıyla onun öğrencisi Abdal Musa tarafından korunmuş ve yayılmıştır.⁵

Hacı Bektaş Veli'nin ilkelerini temel alıp Yol'u ve Erkan'ı kuran; Hak Çerağ'ını uyandıran, "demine Hü" deyip gülbenk çeken, talipleri Meydan'da dâra durdurup nefisini haklayıp paklayan, Pir-i Sani Abdal Musa Sultan'dır. Sevgili talibi Kaygusuz Abdal tanışımızdır:

Beglerimiz çıktı Avlan üstüne
Onlar gelür sultan Abdal Musa'ya
Urum Abdalları postın egnine
Bağlar gelür sultan Abdal Musa'ya

Her matem ayında kanlar saçarlar
Uyandırıp Hak çerağın yakarlar
Demine Hü deyip gülbang çekerler
Nurlar gelir şahim Abdal Musa'ya

Meydanında dâra durmuş gerçekler
(...)
Talib oldur birün nefisini haklar
Pir oldur talibi hatadan saklar

Abdal Musa'nın Tarihsel Konumuna Bakış

1243 yılında Köseadağ zaferiyle Anadolu'yu işgal eden Moğollar, 60 yıl boyunca buradan çıkmadılar. Konya Selçuklu Sultanlığı, Moğol-İlhanlıların bir uç vilayeti oldu. İkinci Gıyaseddin Keyhusrev'in oğullarından Rukneddin Kılıç'ı destekleyip tahta oturtan Moğollar, İkinci İzzeddin Keykavus'un 1249-1262 arasında çok sayıda tahtı ele geçirme girişimlerini kırdılar. Özellikle 1258'den sonra başvezir Pervane'nin hile ve düzenleriyle Konya iyiden Moğol korumalığına girmiş bulunuyordu.

İkinci İzzeddin Keykavus (1228-1276) tahtını ele geçirmenin Diyar-ı Rum'dan Moğolların atılmasına bağlı olduğunu, tahtı ele geçirme deneyimleriyle öğrendi. Kendilerinin ezeli düşmanı olan Moğolları yoketmek için kırsal kesim ve göçebe Alevi Türkmen grupları, İzzeddin'i desteklediler. Abul Ferac Tarihi'nde belirtildiği gibi, İzzeddin bu halk kesimine yakınlık duymaktaydı. Tahtı ele geçirdiğinde yaptığı ilk önemli iş tutuklu 12 bin Babai ve Ahiyi serbest bırakmak oldu.

Karahöyük'te yerleşip dergahını kurmuş olan Hacı Bektaş Veli, Anadolu'nun birliğinin İzzeddin Keykavus'u desteklemekten geçtiğini anlamıştı. Ancak Moğollar kovulduktan sonra güçlü bir merkezi devlet birliği sağlanabilirdi. Büyük olasılıkla *Vilayetname*'de kaydedildiği gibi, o zamanlar heterodoks İslami inanç zümrelerinin (Kalenderi, Haydari, Babai vb.) toplanma merkezi olan Seyyid Battal Gazi Dergahı'nda Kurban Bayramı sırasında yapılan yıllık büyük ayinlerde Hacı Bektaş Veli'nin bu önderliği yapmış olduğu düşünülebilir. Daha sonraları Azam Baba adı verilen Kalenderi şeyhlerinin yönettiği yıllık "Haccı Ekber" törenlerinin bir kaç gün sürdüğü ve sekiz-on bin kişinin katıldığı bilinmektedir. Yine *Menakıb-i Hacı Bektaş Veli*'ye göre kurucusu

⁴ Ö.Lütfi Barkan, *Vakıflar Dergisi* V, 1942, s.302-303, 322

⁵ İrene Melikoff, *Uyur idik Uyardılar*, İstanbul-1993, s.36, s.56, s.218

ve ilk yöneticisi Hacı Bektaş Veli'dir. Muharrem Matemi törenlerinin ise Hacı Bektaş tekkesinde yapıldığı bildirilmektedir.⁶

Hacı Bektaş Veli'nin sözünü ettiğimiz siyasetinin en önemli kanıtı, halifelerinden Sarı Saltuk Dede'nin 1262-63'de Rükneddin-Pervane ve Moğol birleşik ordularına yenilip kesinlikle tahtı kaybeden İzzeddin Keykavus'la birlikte Bizans'a sığınmasıdır. *Vilayetname*'ye göre Piri Hacı Bektaş Veli'den desturunu almış olan Sarı Saltuk Dede, büyük olasılıkla aynı yıl içinde, buyruğu altındaki 10-12 bin kişilik Çepni Türkmenlerinden 5 bin kadarını yeni İmparator Sekizinci Mikhail Palaiologos'a paralı asker olarak vermiş. Ancak ertesi yıl parası ödenmediği için, Athos Dağı Manastırları kayıtlarından anlaşıldığı üzere Kalligra çevresinde yağma yapan bu kuvveti de çekip, İmparatorun kendisine verdiği bugünkü Romanya'nın Dobruca bölgesine gitmiştir.

1262 yılı içerisinde İzzeddin yenilip Sarı Saltuk Dede ile uzaklaştırıldı. Hacı Bektaş Veli'nin Baba Resul başkaldırısından yoldaşı Nure Sufi bin Sadeddin'in oğlu Karaman Bey de aynı yıl Muineddin Pervane tarafından Karaman'dan çıkarıldı. Yine aynı yıl, Selçuklu-Moğol yandaşı Kırşehir emiri Nureddin Caca Bey, bölgesinde Ahi Evren ve beraberindekilerinin öldürüldüğü bir Ahi kırımını gerçekleştirdi.

Dr.Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu* adlı yapıtında şöyle demektedir:

"Bu katliamdan sonra pek çok Ahi'nin batıya (Uçlara) kaçtıkları görülmektedir. Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Gazi'nin kayınpederi Edibali (*Ede Balı-İ.K.*), Geyüklü Baba, Abdal Musa da bu katliamdan kurtulup, batıya göçedenlerdendir."

Bayram daha sonra nereden alındığı bilinmeyen ve doğruluğu kanıtlanamayan bir rivayetten söz etmektedir:

"Nitekim, Ahi Evren-Şeyh Nasiruddin Mahmud'un eşi Fatma Ana'nın (Kadıncık Ana) uçlardaki Türkmenlerle irtibat kurduğu, Abdal Musa ile gizli siyasi ilişkiler(in)den dolayı Nuru'd-Din Caca tarafından takibata uğradığı ve bu baskıya dayanamayarak Suluca Karahöyüğe göçmek zorunda kaldığı rivayet edilmektedir."⁷

Mevlana ve çevresini anlatan "*Ariflerin Menkıbeleri*"ne göre Ahiler, Moğol komutanı Baycu'nun - ki onu ve Cengiz Han'ı birer evliya olarak yüceltiyordu - çevresine kendisini kabul ettirmek maksadıyla, Ahiliği ve Türkmenleri sevmeyen Mevlana Celaledin'in girişimleriyle kırıdırılmıştı.⁸

Yine Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*'nde (cilt 1, s.539-540), kendisinin "halis müridi" olan Kırşehir emiri Nureddin Caca'nın Hacı Bektaş Veli'yi Mevlana'ya, "bir gün Hacı Bektaş'ın hizmetine gittim. O dış görünüşe hiç saygı göstermiyor, şeriata uymuyor ve namaz kılmıyordu. Ona mutlaka namaz kılmak lazım geldiğine dair ısrarda bulundum..." diyerek şikayet ettiğini ve Mevlana'nın büyük öfkesi üzerine "Nureddin'in hemen baş koyup Hacı Bektaş'a gösterdiği rağbetten vazgeçtiğini" yazıyor.

Açıkça Mevlana'nın hedef göstermesine rağmen, Nureddin Caca'nın Karaca Höyük'teki Hacı Bektaş Veli'ye, Ahi kırımını bahanesiyle bir zarar vermemiş olması, Hacı Bektaş Veli incelememizde genişçe anlattığımız gibi, onun çevresindeki büyük Alevi-Türkmen gücün verdiği korkudan olsa gerektir.⁹ Oysa Hacı Bektaş Veli'nin

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara-1992, s.175-176, dipnot 135, 137, 140

⁷ Dr.Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya-1988, s.122

⁷ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu olan Ahilik*, Ankara-1989, Fransızca metin, s.232

⁹ İsmail Kaygusuz, *Anadolu Bilgeleri*, İstanbul, 2005 s. 84-107; *Hünkar Hacı Bektaş*, İstanbul, s.52-85

gerek Ahi Evren, gerekse Ede Bali ile çok yakın ilişkisi vardı. Özellikle Ede Bali kendisi gibi Baba İlyas'ın 60 halifesinden biriydi. Elvan Çelebi tarafından yazılan *Baba İlyas Menakıbnamesi*'nde ikisinin de aynı çevreden ve benzer davranış içinde oldukları belirtiliyor:

Hacı Bektaş ol sebebden hiç
Göze almadı tac-ı sultanı

Ede Bali ve bundağı huddam
Gördüler Hacı'dan bu seyranı

Ulu eşigine gelür ve gider
Can ile seyr ider bu cananı ¹⁰

Mikail Bayram'ın, Ahi katliamından kurtulup batı uca gitmiş olduklarını yazdığı Geyüklü Baba'nın Baba İlyas'a bağlılığını ve dolayısıyla Hacı Bektaş Veli'ya yakınlığını bilmekteyiz.¹¹ Ancak Mikail Bayram, Kadıncık Ana'yı Ahi Evren'in eşi olarak sunmakla Kadıncık Ana-Abdal Musa ilişkisinde kafa karışıklığı yaratmaktadır. Şöyle ki, Ahi Evren'in eşi Fatma Ana ile Hacı Bektaş'ın eşi Fatma Nuriye'yi (diğer adlarıyla Hatun Ana, Kutlu Melek, Kadıncık Ana) birbirine karıştırmaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin amcası torunu olan ve kendisinden bir kuşak geriden gelen Abdal Musa, Velayetname'sine göre yıllarda daha doğmamıştı. Hünkar 1271-73 arasında öbür dünyaya göçtüğünde, Bacıyan-ı Rum'un başındaki eşi Kadıncık Ana, Dergahı bir süre yönetmiş, kuşkusuz iyi tanıdığı Abdal Musa'yı yetiştirip, olasılıkla ilk gençlik döneminde hizmeti devretmiştir. Bunlardan dolayı, M. Bayram'ın rivayetle ileri sürdüğü düşünce havada kalmaktadır.

Abdal Musa ve Osmanlı Beyliği

Hacı Bektaş Dergahı ve buraya bağlı Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) ve Abdalan-ı Rum (Anadolu Derviş-Gazileri) Osmanlı Beyliği kurulmadan önce, büyük olasılıkla Karamanoğulları'nı desteklemişlerdi.

1262-63'ün önemli olaylarından sonra eski Selçuklu uç beyleri genişleme, büyüme süreci içine girmişlerdi. Ama Anadolu birliğinin sağlanması, Konya Selçuklu-Moğol işbirlikçi yönetiminin ortadan kalkmasına bağlıydı. Konya'nın ele geçirilmesi, Nure Sufi Nureddin'in torunu Karamanoğlu Mehmet Bey'e nasiboldu. Hacı Bektaş Veli çevresinin eski siyasetine uygun olarak II.İzzeddin Keykavus'un oğlu Siyavuş'u desteklediler.

Alevi Türkmenler arasından bir derviş-gazi gibi ortaya çıkan Siyavuş, olasıdır ki Abdal Musa'nın vekili olarak Kadıncık Ana'nın başında bulunduğu Dergah çevresinde yetişmişti. İbn Bibi'nin kötölemek için ``Cimri'' adını verdiği Siyavuş, Karaman Mehmet Bey, başında buldukları Türkmen kuvvetlerini, Konya'ya başkaldırmış bulunan Hatiroğlu'nunkilerle birleştirerek Konya üzerine yürüdüler, Selçuklu-Moğol birleşik ordusu ve Sahiller Emiri'nin ordusunu yenerek Konya'ya girdiler. Alaeddin Siyavuş padişah, Mehmet Bey başvezir olmak üzere, dili Türkçe olan bir Türkmen yönetimi kurdular. Bir fermanla bunu duyurdular: 15 Mayıs 1277. Ancak bu yönetim

¹⁰ Elvan Çelebi, Hazırlayanlar ve çevirimi yazı: İsmail E. Ünsal-A. Yaşar Ocak, *Menakıbu'l Kudsiyye fi Menasibi'l Ünsiye*, İstanbul-1984, sç 169-170; İrene Melikoff, *Un Ordre de Derviches Colonisateurs: Les Bektachis, Memorial Omer Lutfü Barkan*, Paris-1980, s.155; *Uyur İken Uyardılar*, s. 221-222)

¹¹ Mehmet Neşri, *Kitab-ül Cihannuma I*, 2.Baskı, Yayınlayanlar: Faik Reşit Unat- Prof. Dr. Mehmet A. Köymen, TTK Yayınları, Ankara-1987, s.167-169.

37 gün sürdü. Gönderilen Selçuklu-Moğol ordusu Mehmed Bey'in güçlerini bir ihanet yüzünden yendi. Mehmet Bey yakalanarak kardeşleriyle birlikte öldürüldü.

Alaeddin Siyavuş iki yıl daha Alevi Türkmenlerle birlikte mücadeleyi sürdürdü. Ancak Kütahya ve Denizli çevresinde hüküm süren (ve 1240'da Baba İshak'ın Adıyaman çevresinde yenilgiye uğrattığı Alişiroğlu Muzaffereddin tarafından kurulmuş olan) Germiyanogulları onu yakalayıp Konya sultanına teslim ettiler(1279).¹² Osmanoğulları ile ilişkilere gelince, olasıdır ki bu daha Hacı Bektaş Veli ile başlamıştır. Ancak bu demek değildir ki, Hacı Bektaş, o dönemden yaklaşık 100 yıl sonra kurulan Yeniçeri ordusuna elvermiş, elif-i taç giydirmiş. Hacı Bektaş'ın yoldaşı Ede Bali'nin kızını Osman Bey'e verip onun danışmanı olması, herhalde rastlantı değildir. *Vilayetname*'de Ertuğrul Gazi'nin ``uç beyi" olarak, ya da değilken Hacı Bektaş Veli'yi ziyarete geldiği söylenmektedir.¹³ Kanımızca Osman Bey'in babası Ertuğrul Gazi (ölümü 1281), Hacı Bektaş Veli'nin 1262 sonrası ``bir olalım, iri olalım, diri olalım" siyasetini kendilerine yönlendirmesini istemiştir.

Alaeddin Siyavuş'un ortadan kaldırılmasıyla Abdal Musa gözünü güneye dikmiş olabilir. *Abdal Musa Vilayetnamesi*'nde onun Genceli'de yetim büyüdüğü ve kendisine kötü davranılmış olduğu anlatıldığına göre¹⁴, bölgeyle siyasi ve yerleşme ilişkileri 1279-80 sonrası yoğun biçimde sürmüştür. Ancak Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla birlikte, Dergah'ın genel siyaseti içerisinde Abdal Musa, Ede Bali, Hoy'dan hemşehrisi Geyikli Baba, Gözcü Karacaahmet, Murad Baba gibi derviş-gaziler tarafından Osmanlı beyliği topraklarına çağırılmış olmalıdır. Çünkü, Aşık Paşaoğlu'ndan başlayarak ilk dönem Osmanlı tarih yazıcılarının hepsi, Abdal Musa'nın Orhan Bey zamanında Bursa'nın fethine (1326) katılmış olduğu üzerine hemfikirdirler. Abdal Musa bu sırada elli yaşlarında olmalıdır.

Ancak, neden Osman zamanında (1299-1324) yapılan savaşlara katıldığından söz edilmiyor? Yoksa Osmanlı topraklarına gelmeye Orhan döneminde mi ikna edildi? Üstelik Aşık Paşaoğlu'nun anlatısında, 1362'lerde kurulan Yeniçeri ordusunun örgütlenmesinde katkısı olduğu bile ileri sürülmektedir.

Abdal Musa ve Geyikli Baba Arasında Geçenler Acaba Osmanlı'yı Terketme Tartışması mıydı?

A.Yaşar Ocak, kitabında şöyle demektedir:

"Osmanlı Beyliği cihada uygun sahada bulunması dolayısıyla, pek çok tarikat mensubunun akın ettiği bir yer oldu. Şeyh Edebalı, Abdal Musa, Geyikli Baba vb. isimleri bize kadar intikal etmiş şeyhler, kısa zamanda devletin desteğini sağlayarak geniş çevreler edinme imkanını buldular. Öyle ki bunların menkıbeleri ilk Osmanlı vekayinamelerine bile yansdı."¹⁵

Hangi devletin "desteğini" sağlamışlar? Tam tersine, bu Alevi-Bektaşî derviş gazileri, ilk Osmanlılar, geniş kitlesel çevreye sahip buldukları için yanlarına almışlardı. Destek veren değil, destek alan durumundaydılar. Haksızlığa, zulme, baskıya başkaldırmış ve bu yüzden kırıma uğramış Babailerin inanç ve geleneğinden geçerek gelmiş Horasan Pirleri ve Rum Erenleri'nin Sünni İslam'ın "cihad"ıyla ilgileri yoktu.

¹² Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara-1991, s.296, 301-302

¹³ A. Gölpınarlı, *Vilayetname-i Hacı Bektaşî Veli*, s. 74-76 dan aktaran Aziz Yalçın, *Makalat-ı Hacı Bektaş Veli*, İstanbul- 1993, s.17

¹⁴ Elyazm. S.1,2,3

¹⁵ A.Yaşar Ocak, *Menakıbnameler*, Ankara-1992, s.51, dipnot.43,44

“Hiçbir milleti ve insanı ayıplamayınız... Yetmiş üç millete tek nazarla bakın” diyen Pir Hacı Bektaş Veli'nin peşinden gidenler, onun yoldaşları, halifeleri, “cihad” ı nasıl kabullenebilirdi? Hacı Bektaş, Abdal Musa, Hacim Sultan vb. vilayetnamelerde gaziler hep tahta kılıç kuşanır, zalim donunda değil mazlum donunda bulunurlar. Örneğin Abdal Musa Sultan, düşmanlarının üstüne semah dönerek gider. Ardına dağı taşı da takarak... Bu simgeler, savaşçı derviş gazilerin kırım yapan, zulmeden ve açıkçası varlık ve saltanat için fetih yapan haksız savaşları benimsemediklerinin kanıtlarıdır.

Öyle anlaşılıyor ki, Abdal Musa Sultan Bursa'nın alınışından sonra Osmanlı Beyliği'ni kesinlikle terketmiştir. Terketmeseydi sürülüp çıkartılacaktı. Yeniçeriliğin kuruluşuyla ilgisi olduğunu da sanmıyoruz. Bakınız Mustafa Akdağ, Kanuni Süleyman'ın (1520-1546) ilk dönemlerinde şeyhülislamlık yapmış bulunan İbn Kemal Paşazade'den ¹⁶ kaynaklanıp, onunla aynı kaygıları paylaşarak neler yazıyor?:

“Orhan zamanında yeni fethedilen Marmara sahasına doğudan pek çok derviş gelerek tekkeler kurmuş ve `Cihat'ler elde etmişlerdi. Fakat Batınlığın mahiyeti icabı, bunlar derhal halk arasında propagandaya girişip, bir takım fesat hareketleri tertibine çalışmaktan kendilerini alamadılar. Böylece Bursa-İznik vesair muhitlerde siyasi ve içtimai düzen bir tehlikeye maruz kaldı. Sultan Orhan (1324-1362) `Işıklar' denilen bütün abdalları yakalatarak şuraya buraya sürdü. Kemal Paşazade'nin ifadesine göre, İnegöl civarında tekkesi olan Geyikli Baba, Turgut Alp adındaki gazinin (İnegöl'e tımar üzere sahipti) dürüstlüğüne şahitliği sayesinde kendini kurtardı ve hatta yeniden taltif gördü. Anlaşılıyor ki, vaktiyle Selçukiler devrinde tehlikeli isyanlarını gördüğümüz Batıniler, Osmanlı rejiminin ilk başladığı yerlere daha yayılarak, aynı hareketi tekrarlamak istemişlerdi. İlk Osmanlı Batınileri dahi devlet kadrolarında vazife sahibi değillerdi.” ¹⁷

Burada, yeni fethedilmiş çevrelerdeki “siyasi ve içtimai düzenin” nasıl bir tehlikeye maruz kaldığı örneklenmemiş. Anlaşılıyor ki, Beyliğin kurulmasında hizmeti geçen Batını güçler, yani Alevi Türkmenler, önderleri Babalar ve Gazi-Abdallar aracılığıyla iktidardan pay istiyorlardı. Osman ve Orhan Bey'lerin bölgedeki fetih siyasetinin “siyasi ve içtimai düzenini” beğenmiyor, eleştiriyorlardı. Bu konuda, Dimitar Angelov adlı araştırmacının yazdıkları ilginçtir.

“Orta Çağ Türk tarihçilerinin hemen tümü Osman ve Orhan dönemlerinden büyük övgüyle söz ederler. Bu sultanların çok adil, asil ruhlu, erdemli, eşitlikçi, sadık ve alçakgönüllü oldukları sıkça vurgulanır. Olayları ve insanları aşırı derecede idealize etme hali ve yüksek övgüler, ne yazık ki, çağdaş Türk burjuva tarihçilerinde de bulunmaktadır. Osmanlı fetihlerini tarih içinde `uygarlaştırıcı ve ilerletmeci' misyon gibi algılayıp sunuyorlar. Gerçekte tarihsel olaylar bize başka şeyler söylemektedir. Dönemin Bizanslı ve diğer yazarları, Küçük Asya'nın Türkler tarafından fethinin, yerli halk için gerçek afet olduğunu yazmaktadırlar. Bu fetihler maddi üretim araçlarının yok edilmesi, kentlerin tamamen harabeye çevrilmesi, insan kırımı, sürgünler ve yerli halkların binlercesinin tutuklanması sonuçlarını doğurdu. Tek kelimeyle ülkenin üretici gücünün sürekliliği yok oldu. Küçük Asya'yı istila eden Türk nüfusu, hiçbir şekilde üstün bir kültür düzeyini temsil etmiyor, ne de bazı

¹⁶ Elyazması, No.26, varak 46b-47b

¹⁷ M.Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I*, s.340

çağdaş Türk tarihçilerinin ileri sürdüğü gibi, yüksek derecede bir örgütlenme biçimine sahiptiler..."¹⁸

Pakhmeres ve Gregoras gibi 14.yüzyıl çağdaş Bizans yazarları da, Osmanlı ve Türk beyliklerinin Marmara ve Ege bölgelerini fetihleri sırasında "cihad" adına yapılan insan kırımlarından, yağma ve yıkımlardan söz etmektedirler. Angelov'un, Osmanlı kuruluş dönemini kısa değerlendirmesi şöyledir:

"Sahibolduğumuz çok sayıda kaynaklar, Osmanlılarda Emir'in ailesi ve çevresinin üyeleri ve boyların askeri yöneticileri tarafından oluşturulmuş feodal sınıf çekirdeğini bize açıkça göstermektedir. Bu feodallar, Küçük Asya'nın fethi sırasında, ya silah gücüyle ele geçirip veya geniş bölgeler, çok sayıda köle, bütün oturanlarıyla birlikte pek çok köy ve şehrin tamamını Emir'in başışı olarak kazandıktan sonra çok büyük toprak sahibi beyler oldular. Bunların arasından, biçimlenme yolundaki yeni devleti yöneten sınıfı oluşturan sivil ve askeri yüksek yöneticiler çıktı."¹⁹

Osman Bey (1299-1326), bu askeri şeflerden Hasan Alp ve Turgut Alp, Alp Konukyar'a Anghelokoma (İnegöl), Yar Hisar, Kara Tchepis gibi şehir ve kalelerden geniş paylar bağışlamış, yine büyük askeri şefi Alp Gündüz'e de Subaşılık bölgesini vermişti. Aile üyelerini de ihmal etmemiş, oğlu Orhan'a Kara Hisar'ı, kayınbabası Ede Bali'ye de Bilecik kentinin gelirini bağışlamıştı. Bu tutum (askeri şefleri ve emir ailesi üyelerinin ödüllendirilmesi) Orhan Bey tarafından da sürdürüldü. 1337 yılında İzmit alındıktan sonra, Bithynia kıyı bölgesi, korsanlara karşı koruma sorumluluğuyla birlikte askeri şef Kara Mürsel'e bağışlandı. Aynı şekilde Akça Koca'ya, Yankhi Lala'ya önemli toprak parçaları bağışlandı. Orhan, oğlu Süleyman'a Göynük ve Modreni (Mudurnu) çevresini ve Murad'a da Bursa bölgesini paylaştırdı.

İlk kez 1301-1310 arasında Osman tarafından uygulanan, zafer kazanmış başarılı askerleri tımar arazisi dağıtarak ödüllendirme siyaseti Orhan tarafından sürdürülmüştür. İzmit (1331), İzmit (1337) alındıktan sonra her iki bölgenin çevresinde arazi ve yerleşme yerleri tımarlara ayrılıp askerlere üleştirildi.²⁰

Burada önemli bir noktaya, yerli nüfusa dikkat çekiyor Angelov:

„Yeni külfetlerin yüküne dayanmak zorundaydılar ve bu zor, emeğin üzerinde hakim sınıfın refahı inşa edildi... Osmanlı fetihçileri işgal edilmiş bölgelerdeki nüfusu yerinde kalmaya ve ocaklarında oturmaya zorladılar. Neşri'nin²¹ belirttiğine göre Osman, Bilecik, İnegöl, Yar Hisar ve Yeni Hisar aldıktan sonra, köylülerin Bythina'dan göçmelerini yasaklayan bir ferman çıkarmıştı. Gregoras'ın²² belirttiği gibi Orhan da bu konuda babasını izlemiştir. Fetihçilerin kafirleri kitle halinde öldürmekten vazgeçmeleri, bedava emek ve vergi mükellefleri sağlamanın en akıllıca olanıydı. Emeksiz, yani

¹⁸ D.Angelov, ``*Certains aspects de la conquete des peuples Balkaniques par la Turcs*'' (Balkan halklarının Türkler tarafından fethinden bazı görünüm), *Les Balkans au Moyen Age: La Bulgarie des Bogomils aux Turcs*, London-1978, s.222-223

¹⁹ D.Angelov, ``*Certains aspects de la conquete des peuples Balkaniques par la Turcs*'', *Les Balkans au Moyen Age: La Bulgarie des Bogomils aux Turcs*, s.229, dpnt.34

²⁰ Geniş bilgi için bkz. D.Angelov, agy, s.229-231

²¹ *Kitab-ı Cihannuma I*, s.158

²² Gregoras I, s.458

toprağa bağlanmış üreticiler olmaksızın Türk feodalları sınıfı amaçlarını gerçekleştiremeyecek ve artık-değer'den yararlanamayacaktı."²³

Anlaşıldığı kadarıyla, Sultan Orhan şeyhlerin, derviş gazilerin bu dünya değil "öbür dünya" ile ilgilenenlerini seviyor, koruyordu. Bizans'tan ele geçirilen köy, kent ve geniş araziler Osman ve Orhan tarafından yakınlarına bağışlanırken savaşçı derviş gaziler dışlanmıştı. Onlar tekkelerinde Tanrı ile söyleşip ibadette bulunsunlardı; dünyalık varlık nelerine gerekti? Bundan yararlanan sadece Ede Bali idi. Bilecik kentinin tüm geliri ona bağışlanmıştı. (Çünkü Osman'ın kayınbabasıydı, ailedendi.) Baba İlyas'ın ardıllarından ve Hacı Bektaş'ın yoldaşı Ede Bali'ye tanınan bu ayrıcalık, yine Baba İlyas'a bağlı bir Babai dervişi ve Hacı Bektaş'ın yoldaşı Geyikli Baba'ya tanınmamıştı. Üstelik cezalandırma, Osmanlı topraklarından çıkartma yoluna gidilmişti. Geyikli Baba, büyük tımar sahibi Turgut Alp'in araya girmesiyle Orhan Bey'in elinden kurtulmuştu.

Fetihlerinde başarısını Alevi Türkmen topluluklarının ve önderlerinin desteğine borçlu olan Orhan, Geyikli Baba ve Abdal Musa gibi önderleri yönetime yaklaştırmıyordu. Öte yanda, Osmanlı beyliğinin topraklarında yaşayan geniş Alevi Türkmen yığınları öfkelenmemek gerektiğinin de bilincindeydi. Örneğin, bir düzenli yeni ordu (Yeniçeri) kurulması gündeme gelince, Kadiri tarikatından kadıasker Çandarlı Halil Paşa vezir yapıldı. Ama Orhan'ın kardeşi Ali Paşa'nın araya girmesiyle, Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı'ndan icazet alınıp, Hacı Bektaş Veli'nin koruyuculuğu altına sokuldu.²⁴

Bu davranışla ilk Osmanlı yönetimi, hem Alevi Türkmen kitesini onurlandırdı, hem de analarından babalarından koparılıp alınan Hristiyan çocuklarının ilk eğitim döneminin sorumluluğunu onlara yükledi. Toprağa bağlayıp kısmen serfleştirme yoluna gidilen Bizans köylüsüyle, Alevi Türkmen köylüsü ve göçerleri arasında, Hacı Bektaş ilkeleri, heterodoks inançlar doğrultusunda başlayan sıkı ilişkiyle İslamlaşma başlamıştı.

Bütün bu anlattıklarımızı, Geyikli Baba ile Abdal Musa arasında geçtiği anlatılan keramet yarışının yeni bir yorumuyla sonlandıralım. Abdal Musa bir parça pamuğun arasına kor parçası koyarak bir müridiyle Geyikli'ye gönderir. O da karşılık olarak bir kase içerisinde süt gönderir. Fuad Köprülü bunu yorumlarken diyor ki:

"Şakayık'ta ve ona isnat eden sonraki tarihçilerde de geçen bu meşhur menkıbede mürid süt göndermedeki mânâyı anlamamış. Fakat Abdal Musa bu sütün geyik sütü olduğunu ve vahşi hayvanlara tahakküm etmenin, ateşle pamuğu birbirine tesir etmeyecek şekilde imtizaç ettirmekten daha zor olduğunu, yani, kendinin böyle bir remiz ile insanlar üzerindeki tasarrufunu anlattığını söyleyerek, Geyikli Baba'nın mertebeye kendisinden daha yüksek olduğunu itiraf etmiş..."²⁵

Bu yoruma katılmıyoruz. Bize göre Abdal Musa, Osmanlı topraklarını terkederken Geyikli Baba'ya, inanç ve düşünce yönünden taban tabana zıt bir yönetimin altında yaşayamayacağını, kendisiyle birlikte gelmeyi önermiştir. Geyikli, "ben bunları yola getirmenin yöntemlerini biliyorum, vahşi geyikleri evcilleştirdiğim gibi onları da ıslah ederim" demek istemiştir. Olamaz mı?

F. Köprülü, Abdal Musa'nın Bursa'dan ayrılışını „Sünniliğin pek tabii olan galebesine" bağlıyor. Feodal devlet düzeninin temelini atar atmaz, Osmanlı hanedanı, ilk otuz yıl içerisinde Sünnilik dışı inancı resmen tanımayacağını göstermiştir. Devlet

²³ D. Angelov, agy, s.231- 232

²⁴ İ. Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s.222- 223)

²⁵ M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları II*, İstanbul 1989, s.420

geleneğinde Anadolu Selçuklu Sultanlığı'nın devamı olmayı benimsemiş, hatta Sultan Alaeddin Keykubat'a ulaşan bir bağ kurmaya çalışmış olanlar, elbette aynı din siyasetini de sürdürecekti.

"Göçebe Türkmen kitlelerinin Uç'larda veya orduda hizmetleri bile birer aşiret topluluğu şeklinde değil, birer ücret ve menfaatler mukabilinde fert fert yapılagelmekteydi. Şu halde, mevcudiyetleri ihmal edilemeyecek miktarda olan göçebelere siyasi bakımdan büyük bir yer ayrılamaz. Köy, kasaba ve şehirlerden ibaret yerleşik hayatın ise nasıl bir hiyerarşiye tabi olduğu malumdur. Onun için, idaresi kuvvetli bir şehir topluluğunun elinde bulunan Anadolu Türk Devletinin Sünnilik esaslarına bağlı olacağı tabiidir"

"Belirli büyük şeyhlerin uzun gayretlerle elde ettikleri felsefi görüşleri ve geniş din bilgileri müstesna, Şiilik-Kızılbaşlık din anlayışı ve İslam prensibini... basitliğe naklediyordu."²⁶

Genel sosyal bilim doğrularımıymış gibi sunulan bu düşünceler Osmanlı'nın Sünniliği seçmesini aklamaya çalışıyor. Ama haksızlık ediyor. Arkalarındaki büyük Alevi Türkmen kitlesiyle Osmanlı devletinin kuruluşunda emeği olan Geyikli Baba, Abdal Musa vb. derviş-gaziler, Abdalan-ı Rum "fert fert" hangi çıkarı sağladılar? Dinin "basite indirgenmesi", Tanrının gökten yere indirilip geniş halk yığınlarınınca anlaşılır kılınması, yöneten sınıfın tarihte ve bugün ne zaman işine gelmiş?

Abdal Musa'nın Elmalı Yöresine Gelişi ve *Velayetname-i Abdal Musa'nın* Anlattıkları

Fuad Köprülü, Abdal Musa'nın Elmalı-Antalya yöresine gelişini şöyle anlatmaktadır:

"Abdal Musa an'anesinin Bursa'da Yatağan Baba ile Aydın vilayeti cenubunda, sonra en kuvvetli surette Teke havalisinde yerleşmiş olması, belki de bu ananenin takibedilmiş olduğu istikameti gösterir. Hükümet merkezi olan Bursa'da Sünniliğin pek tabii olan galebesinden sonra, Abdal Musa an'anesi eskiden beri Kızılbaş, daha doğrusu Heterodoks Türk oymaklarının yaşadığı Aydın taraflarına hicret etmiş ve yine o vasıta ile en koyu bir Kızılbaş merkezi olan Teke Eyaletine girerek orada kuvvetli surette yerleşmiştir. Bu havalinin eskiden beri çok mühim bir Batını-Şii merkezi olduğu ve bu türlü akidelere çok bağlı Türkmen oymaklarının buralarda yaşadığı, hatta Tahtacılar zümresinin de burada yoğun surette bulunduğu düşünülürse bu nokta daha iyi anlaşılır."²⁷

Abdal Musa Sultan'ın Osmanlı topraklarından ayrıldıktan sonra yaşadığı Teke yöresinde oluşturulmuş, yazarı belli olmayan ve bir kopyasını bu kitapta yayınladığımız *Velayetnamesi* bulunmaktadır. A.Yaşar Ocak bu *Vilayetname* hakkında şunları söylüyor:

"Vilayetname-i Abdal Musa'ya gelince, yazarı meçhul bu eser Bektaşî menakıbnameleri içinde hacim bakımından en küçük olanıdır. XIV.yüzyılda Osmanlı beyliği sınırları içinde faaliyet gösteren Abdalan-ı Rum zümresinin ileri gelenlerinden olup Yeniçeriliğin teşkilatlanmasına adı karışan Abdal Musa'nın menkıbelerini nakleder. Onun Bursa'nın fethine katıldığı rivayet edilir. Bektaşîliğin Kalenderilik içinde teşekkül sürecini başlatması itibariyle

²⁶ M.Akdağ, agy, s.338-339

²⁷ F. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları II*, s.426

tarihi önemi büyük olan bu zat Bektaşilerce halen, en önde gelen evliyadan sanılmaktadır.”

“Yazılış tarihi kesin belli olmayan menakıbname, Abdal Musa'nın doğumundan başlayarak Teke yöresine gelişini ve burada kurduğu tekkedeki hayatını anlatır.”²⁸

Burada hemen belirtelim ki, biz Abdal Musa'nın „Yeniçeriliğin teşkilatlanmasına adı karıştığı rivayetini" kabul etmiyoruz. Kaldı ki *Velayetname*'de Osmanoğullarının adı bile geçmiyor. Ayrıca biz, Ocak'ın küçümsemesine rağmen *Abdal Musa Velayetnamesi*'ni de oldukça önemli görmekteyiz.

Menakıbname ya da Velayetnameler tarih kitabı değildir, elbetteki olaylar arasında her zaman sıkı mantıksal bağlar aranmaz. Önemli olan, olağanüstü söylencesel (mitolojik) olayların özündeki gerçeği yakalamaktır. *Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi*'ndeki olaylarla doğal olarak birçok benzerlikler bulunmasına rağmen, Abdal Musa'nın içinde çoğu kez farklı sebep ve sonuçlarla karşı karşıyayız.

Herşeyden önce *Abdal Musa Velayetnamesi*'nde, Osmanlı tarih yazıcılarının çoğunun ısrarla yazmalarına rağmen, Orhan'dan (1326-1362), dolayısıyla İlk Osmanlılarla ilişkilerinden tek söz etmemektedir. Belli ki Osmanoğlu Orhan'a karşı hiç de dost olmayan bir tavır içindedir. Musa Seyirci'nin²⁹ Tekke Köyü-Elmalı çevresinden derlemiş olduğu yöresel Abdal Musa söylenceleri arasından da bu ilişki çıkarılmıyor. Buna karşılık Aydınoğlu Gazi Umur'dan (1334-1348) övgüyle söz ediliyor. Zaten dikkatle incelenecek olursa, çevrede anlatılan -birkaçı dışında- öykülerin çoğu *Velayetname*'den yalın yansımalarıdır.

***Velayetname-i Abdal Musa*'da geçen birkaç olay üzerinde durmak istiyoruz:**

1) Abdal Musa Sultan'ın Teke Beyi ile savaşıp Genceli'yi alması, onu beylikten indirip oğlunu yerine geçirmesi, yeni Bey'in kendisini baba ve vezir olarak görmesiyle bölgedeki üstünlüğü.

2) Rodos cemaatı ile ilişki.

3) Aydınoğlu Gazi Umur'u deniz kıyısında karşılayıp askerlerini doyurması ve kendisine kızıl börk giydirip Gazi unvanı vermesi, Kızıl Deli Sultan'ı yanına katması.

Abdal Musa ile Teke beyi arasındaki bu savaş ilişkisi bizce, onun bu bölgeye yerleşmesi sırasındaki çıkartılan güçlükleri yoketme ve bölgeyi yurt edinme mücadelesidir. Bursa'nın fethinden (1326) az bir zaman sonra Osmanoğulları Beyliği topraklarından ayrılmak zorunda bırakılan Abdal Musa'nın - büyük olasılıkla, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Prens Siyavuş (Cimri) başkaldırısından (1277-1278) sonraki yıllarda uzun süre yaşadığı - bu bölgeye girmesi istenmemiştir. Teke İli'nde yaşayanların büyük çoğunluğu Alevi Türkmenler olduğundan, “bölgenin beyi olur” korkusu vardır.

Teke beyi Abdal Musa'ya, isteklerini bildirmek, hatta onu tutup getirmek üzere elçiler göndermiş:

“Teke beği gündün güne ikiden üçden kul gönderirdi, hiç biri gerü gelmezdü. Heman varan Abdal Musa'ya derviş olurdu. Bu vechile ta yaz boyunca tamam

²⁸ A.Yaşar Ocak, *Menakıbnameler*, s.53-54

²⁹ Abdal Musa Sultan, İstanbul-1994 s.79-92

beşyüz kul geldi. Hiçbirisi geri gitmedi; yanında derviş olub kaldılar. Teke Beği dahi yarağlandı (silahlandı), yaylağa çıktı. Abdal Musa Sultan dahi Genceli'ye çıktılar. Teke Beği günde beşden ondan kul gönderirdi, diler ki Abdal Musa Sultanı getürde. Cemi gönderdikleri sekiz yüz kadar kul oldu..."³⁰

Kulları Abdal Musa Sultan'a bağlanıp hizmetinde kalınca, Teke beyi son olarak vezirini Göde/Gurde Yusuf veya Kılağılı İsa'yı³¹ göndermişse de, Abdal Musa'nın yanına varır varmaz helak olmuşlar.

“Dahi beni seven yürüsün! dediği gibi cemi dağlar ve taşlar ardınca kopdı, bile geldi, Genceli şehrini bastı altına aldı... Teke Beği yüksek bir yerden temaşa iderdi. Durmadı ormandan ormana kaçtı. Sonra çıktı... Kulları dahi gördüler ki Beğleri geliyor. Cümlesi çığrıştılar. Eyitdiler ki `sen bizim beğimüz olamazsın; biz beğimizi bulduk' dediler. Teke Beği geldi, yüzün yere sürdi. `Biz kendü bilmezliğümüzle etdik, Sultanım!' Abdal Musa Sultan nutka gelüb eyitdi ki, `okun atdık, yayın yasdık; atılan ok geri gelmez; başına yarağ eyle!' Sonra oğlu Halil'e Padişahlık emanetini ısmarladı... Abdal Musa eyitdi: `Bizim sağlığımızda anın üzerine hiç kimse gelmesün...' Oğlu babasının halini gördi: `Buna n'oldi?' sual eyledi. Yanında olanlar halını bir bir bildirdiler. Halil Beğ eyitdi: `Bu Hod er okına uğramış' dedi. `Ol Abdal Musa benim babam olsun şimden geru.' Heman olanca askerin alub kalkdı. Abdal Musa Sultanın yanına geldi, elini öpdü, eyitdi: `Ne etdi ise babam etdi, benim suçum yokdur, Sultanum!' dedi. Abdal Musa Sultan `var otur aşğa. Bizim sağlığımızda korkma oğul' dedi. Halil Bey fikir etti: `Abdal Musa Sultan oğluna vezirlik etmezse begliğimi edemezsin' dedi ve padişah iken Sultan'ı vezir eylediler"³²

Tarih kitapları, Hamidoğulları'nın Antalya şubesinin Tekeoğulları Beyliği olduğunu yazmaktadır. Anadolu Selçuklularının yıkılmaya yüz tuttuğu bir sırada Isparta ve Eğridir çevresindeki Türkmenler'in başında bulunan Dünder Bey, 14.yüzyıl başlarında Hamidoğulları Beyliği'ni kurdu. Selçukluların Uç beylerinden Hamit Bey'in torunu olan Dünder Bey kuruluştan hemen sonra Göllhisar, Korkuteli ve Antalya'yı 1321'de ele geçirerek Beyliğin topraklarını güneye doğru genişletti. Sonra Antalya'yı kardeşi Yunus Bey'e bıraktı. Ancak fazla değil kuruluştan on yıl sonra İlhanlılar'ın Anadolu valisi Timurtaş'ın saldırısına uğradı. Antalya'ya sığınan Dünder Bey'i yeğeni Mahmut İlhanlılara teslim etti ve onun öldürülmesiyle Hamidoğulları'na son verildi (1324). Ancak, Timurtaş'ın uzaklaşmasıyla Dünder Bey'in oğulları Hızır ve İshak Bey'ler duruma hakim oldular. Bu soydan gelenler 1391 yılına kadar Beyliği sürdürdüler.

Timurtaş'ın Memlûkler'e sığınmasından sonra Teke İli (Antalya) Beyi Mahmud da Kahire'ye kaçınca, kardeşi Sinaeddin Hızır Bey yerine geçti (1327). Hamidoğulları'nın bu şubesinde Hızır Bey'i oğlu Dadı Bey ve onu da Mahmud'un oğlu Mübarizeddin Mehmet Bey izledi.³³

Velayetname-i Abdal Musa'da adı verilmeyen Teke Beyi, Hamidoğulları'nın Antalya şubesindeki Hızır Bey olmalıdır. Hızır Bey'in beyliğinin sınırlarını batıya, Finike'ye doğru genişletmek arzusunun önünde Abdal Musa'yı engel gördüğü anlaşılmaktadır. Bey, Teke İli'nde yaşayan Türkmenlerin onun müridleri olduğunu hesaba katmaksızın, Abdal Musa Sultan'ı ortadan kaldırma sevdasına kapılmıştır. Ancak savaşta yenilince oğlunun –belki diğer adı Halil olan- Dadı Bey lehine Beyliği bırakmak zorunda kalmış görünüyor.

³⁰ Elyazm. S. 6,7; Musa Seyirci, *Abdal Musa Sultan*, s.117

³¹ Bizdeki *Vilayetname* metninde Kılağılı İsa adı geçmemektedir.

³² Elyazm. S. 10, 11, 13, 14-15; Musa Seyirci, agy. s.118-119

³³ Geniş bilgi için bakınız: Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s.297-299, s.320

Başlarında, Osmanoğulları topraklarından gelmiş olan, Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin ilk ardılı Abdal Musa Sultan'ın olduğu Alevi Türkmen boyları ile Teke Beyi güçleri arasındaki savaşın sonucu Abdal Musa ve Kaygusuz Baba *Menakıbnameleri*'nde aynı, nedenleri ise farklı anlatılmaktadır. Her ikisinde de Abdal Musa Teke beyinin ruhunu bir kara canavar (yaban domuzu) olarak görmüş, dileği üzerine tekkenin oduncusu Baltacı (Gedik) Kara Abdal, bu canavarı bir vuruşta öldürmüştür.

``Meğer ol vakit Teke Beği Döşeme derununda Antalya'ya giderken atı sürçti, atdan yıkıldı; başı taşa tokundu, helak oldu. Leşini Antalya'ya getürdiler." ³⁴

Bir keramet söylemi içerisinde anlatılanlardan anlaşılın, yenik Hızır Bey'in Antalya'ya yeniden girmesi istenmemiş ve yolda işi görülmüştür.

Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi'ne göre savaş Alaiye (Alanya) Beyi'nin oğlu Alaeddin Gaybi yüzünden çıkmıştır. M.Fuad Köprülü, olayı şöyle özetlemektedir:

``Bektaşî an'anesinde umumiyetle kabul edildiği gibi, Kaygusuz Abdal - Antalya beyine tabi Alaiye sancağı (*Bu saptama doğru değil. Alaiye Beyliği 1293'den 1471'e kadar, önce Karamanoğulları'na, sonra Memlükler'e bağlı bir Beylik olarak hüküm sürmüştür-İ.K.*) beyinin oğlu Gaybi - tarikatçe Abdal Musa'nın mürididir. Kaygusuz Abdal Menakıbi'nde bu münasebet üstünde verilen tafsilatın hülasası şudur: Kaygusuz Abdal bir gün avda okla bir geyik vurdu. Yaralı geyik kaçta kaçta bir asitanenin kapısından girdi. Gaybi de arkasından dergaha girerek geyiği sordu. Dervişler haberleri olmadığını söylediler. Meğer bu geyik suretinde görünen, bu dergahın şeyhi olan Abdal Musa Sultan imiş. Abdal Musa, Gaybi'yi huzuruna çağırarak geyiğe attığı oku gösterdi. Bu kerameti gören Gaybi şeyhe mürid olmak istedi. Şeyhi ona mücerretlik tarikatının zorluklarını anlattı, babasından izin almasını söyledi. Gaybi'nin ısrarı üzerine onu tarikat usulünce tıraş ettiler; taç ve hırka giyirdiler; beline kemer bağladılar. Bunu duyan babası çok müteessir oldu. Genç oğlunun mücerretler dergahına girmesi haysiyetine dokunmuştu. Hemen Teke beyine giderek oğlunu Abdal Musa'nın elinden kurtarmasını rica etti." ³⁵

Sözde bu rica üzerine, yukarıda anlattığımız biçimde olaylar gelişir. Dağlar, taşlar, ağaçlar, Abdal Musa'nın ardından yürür ve aralarında savaş olur. Teke Beyi yenilir ve öldürülür. Gaybi'nin babası, onun büyük keramet sahibi olduğunu anlayıp Abdal Musa'nın elini öperek oğlunun kalmasına izin verir.

Böyle bir savaşın çıkması için bu neden kuşkusuz yeterli değildir. Eğer Köprülü'nün kendi yorumu değilse, *Menakıbname*'ye bunlar Abdal Musa Dergahı ve Alevi inancını küçültmek ve bu inançtakilere karşı savaş açmak gerektiğini vurgulamak için sokulmuştur. A.Yaşar Ocak'ın değerlendirmesine göre, Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi, Yavuz döneminde (1512-1520) yazılmıştır. Böyle olunca, daha büyük karalamalar da bulunabilirdi.

Balım Sultan(1473-1516)'dan sonra Hacı Bektaş Dergahı'na girdiği söylenen ``mücerretlik" (bekar kalma zorunluğu), 150 yıldan fazla bir zaman önce Abdal Musa Dergahı'nda nasıl bulunabilir?

³⁴ Elyazm. S. 14; Musa Seyirci, agy. s.119

³⁵ F.Köprülü, agy, s.421

Sonra Kaygusuz Abdal'ın kötü bir evlilik geçirdiğini, alaylı güldürü niteliğindeki bir şiiri bize bildirmektedir:

Avrad oldu bize vezir
Bizi etdi köye kizir
Gah tuz ister gahi bezir
İnek gibi sağayazdı
(...)
*Kaygusuz*um der ki ni'dem
Başım alıp nere gidem
Ben bu avradı ne idem
Bizi köyden koğayazdı

Konuyu biraz daha açalım: Alevi-Kızılbaşların şiddetle koğuşturulduğu dönemde kaleme alınmış *Menakıbnâme*'ye, günün siyasetine uygun olan mücerredlik kavramı sokulmuştur. Arapça mücerred sözcüğü, "soyut, yalın, çıplak" anlamlarının dışında "tek, yalnız ve bekar" karşılığında da kullanılır. Burada sözkonusu olan ikinci anlam kümesidir, yani bekar kalma zorunluğu, evlenme yaşağına uymaktır mücerredlik.

Alevi-Bektaşî inancında böyle bir kural yoktur. Zorla ve kasıtlı sokulmuştur. Hristiyan mistisizmde, özellikle manastır keşîşleri arasında bu uygulamalar vardır. Ama asıl Hristiyan heterodoksizmi sayılan ve hérésie (sapkınlık) olarak Avrupa'da Ortaçağ boyunca kırımcıl koğuşturmalara uğramış Paulikienizm-Bogomilizm-Katharizm (Neomanicheizm) inancının sayıları pek fazla olmayan "Mükemmeller-Kamil insanlar", "Did'ler", yani Dede'ler üst grubunu oluşturan kesimde evlilik yaşağı vardı, ayrıca onlar tüm dünya zevklerinden uzaktılar. Kızılbaş Safevi Devleti'ne karşı bir savunma ve korunma adına, Sultan Bayezid II'nin (1480-1512) başlattığı Aleviliği ve Bektaşîliği birbirinden ayırma siyasetinin ürünüdür mücerredlik.

Ayrıca, Alaiye (Alanya) kenti ve çevresini 1293 yıllarında ele geçirerek bir beylik kurmuş olan Mecdeddin Mahmud, Karamanoğlu beylerindendi. Eğer Alaaddin Gaybi'nin babası bu bey ise -A.Güzel, *Kaygusuz Abdal* adlı kitabında bu adı "Hüsamüddin Mahmud" olarak vermektedir-, Hacı Bektaş Veli ve yerine ardıl koyduğu Abdal Musa Sultan'ı tanımaması olası değildir. Kaygusuz Abdal incelememizde ³⁶ daha ayrıntılı biçimde açıkladığımız gibi, Karamanoğulları sülalesinin kurucusu Nure Sufi, Baba İlyas'ın halifelerinden ve Hacı Bektaş'ın yoldaşlarındandı. Karamanoğlu beylerinden Mecdeddin ya da Hüsamüddin Mahmud'un koyu Sünni inançlı biri olduğunu sanmıyoruz. Dolayısıyla Teke Beyi'ne de oğlunu Abdal Musa'nın elinden kurtarma ricasında bulunduğu iddiası zayıf kalmaktadır.

Menakıbnâme'de Abdal Musa'nın geyik donuna girme kerametini görmüş olan Alaiye beyinin genç oğlu şöyle söyler:

"Sultanım! Bendenüzi hizmetünüze layık görüp, oğulluğa kabul eyleyün. Allah'un kudretiyle hizmetünüzü idelüm." Abdal Musa Sultan şu karşılığı verir: "Oğlum! Bu erenler yoluna gitmeklige mutlak mücerredlik gerekdür. Sonunu düşünmeyüp sonra peşiman olmakdan tek durmak yegdür...Senün pederün bir (Sancak Begi) dür. O sana riyazatı çekmege rıza virmez. Var imdi pederünden icazet al, ondan sonra bizüm katumıza gel. Gönlüne de danış ki, sonra peşiman olmayasın..." Beg oğlu kararını verir:

³⁶ İsmail Kaygusuz, *Anadolu Bilgeleri*, s.176-221

“Sultanım! Benim pederüm sizensünüz...ben gayri bir yere gitmem ve bu asitaneyi (eşiğini) terk itmeyim. Gelmek var, dönmek yok.”

“Gaybi, bundan sonra beğzadeliliği tamamen terk ve maddi hayatın alayışından (gösterişinden) feragatla, dervişliği ihtiyar etmiş, zahir (dış) alemin kayıt ve alaikinden (ilgilerinden) nefsinin tecrid etmiştir. Bundan sonra Abdal Musa Sultan, sünnet nazarıyla Gaybi'nin yüzüne baktı ve: ‘Gaybi, kaygudan reha buldun (kurtuldun), şimdiden sonra Kaygusuz oldun’ dedi. Gaybi yüzünü yere koyup meskenet (miskinlik) gösterdi. Sultan bu sözleriyle Beğzade'nin ismini ‘Kaygusuz’ diye söyledi. Bundan itibaren Gaybi Beğ'in adı ‘Kaygusuz’ oldu.”³⁷

Yeri gelmişken Abdal Musa Sultan ve Kaygusuz ilişkisini de açıklığa kavuşturalım. Kaygusuz Abdal üzerinde yaptığımız araştırmada bu ilişki üzerindeki görüşlerimizi “*Kaygusuz Abdal, tasavvuf eğitimi için babası tarafından Abdal Musa tekkesine verilmiştir*” başlığı altında sunmuşuk.³⁸ Onu kısaltarak buraya almakta yarar görüyoruz:

Kaygusuz Abdal kendi şiirsel ve düzyazı yapıtlarında, yaşamına dair açık bilgiler vermediği için, *Menakıbname*'ye sığınmak zorunluğu doğuyor. Buna rağmen, şimdiye dek yapıldığı gibi *Menakıbname*'lerdeki oradaki bilgileri, yani kerametler dizisini Kaygusuz'un ne de Abdal Musa'nın tarihsel yaşam gerçeği olarak kabul edemeyiz. Kerametleri aralayıp nesnel olanı bulmak zorundayız. Elbette ki biz de Kaygusuz'un *Menakıbname*'sinden yola çıkacağız, ama yorumlarımızı diyalektik temele oturtmaya çalışacağız. Düzyazı yapıtlarındaki gizli bilgileri ve şiirlerinde gördüğümüz simgesel anlatımda, ironi ve mizahla süslediği gerçek ötesindeki nesnel doğruları yakalama çabamızı sürdüreceğiz.

Kaygusuz Abdal'ı tasavvufa yönelten, bu yolda eğiten ve ona Heterodoks İslamın, yani Aleviliğin kapısını açan kişinin Abdal Musa Sultan olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Kaygusuz Abdal'ın, Abdal Musa tekkesine okladığı bir geyiği izleyerek girip, bir daha çıkmadığı öyküsü tutarlı gözüküyor. Bu keramet gösterisinin temeli yine onun kendi eserine dayanmaktadır Kaygusuz Abdal'ın, Mısır'da yazmış olduğu anlaşılan *Kitab-ı Miglate (ya da Mugalata)* yapıtında geçen bir tasavvufi öykünün tersine döndürülerek, kitabın yazarına çevrilmesinden başka birşey değildir

Bize göre, Bursa'nın alınışından (1326) sonra Orhan Bey'le anlaşamıyarak Osmanlıları terkeden Abdal Musa Sultan, 1330'lara doğru Elmalı'da tekkesini kurmuş. Teke yöresinde yaşayan yerleşik ve göçer Türkmenlerin Alevi inançlı ve Hacı Bektaş dergahına bağlı oluşları nedeniyle, kısa zamanda ikinci Pir olarak Abdal Musa, başkenti Antalya olan 1279'da kurulmuş Teke Beyliği ve çevresinde büyük nüfuz sahibi olmuş bulunuyordu. Hacı Bektaş Veli gibi, Baba İlyas halifelerinden olan Nuri Sufi'nin torunlarının kurduğu Karaman Beyliği Ermenek'ten yönetiliyor ve bir sancağı olan Alaiye kenti ile Akdeniz'e açılmaktaydı. Abdal Musa ve tekkesinin, Karaman ülkesinde olduğu kadar, aşağıda göreceğimiz gibi Menteşe ve Aydınöğulları egemenlik alanlarında da etkisi büyük ve özellikle Aydınöğlü Umur Bey ile ilişkisi sıkıydı. Ayrıca adalar ve kıyılarda yaşayan yerli Hristiyanlarla da dostluklar kurmuş, müritler edinmişti. *Menakıbname*'ler ve onun yolundan giden pek çok Alevi-Bektaşî ozanlarının şiirlerinde işlediği, “dağlar, taşlar ve ağaçların semah dönerek Abdal Musa'nın ardından” gitmesi, onun dağlar, tepeler ve taşlar ağaçlar dolusu müridleri yandaşları vardır. Denizden gelen gemiler dolusu Hristiyanları ve Umur

³⁷ Kaygusuz Abdal *Menakıbname*'sinden aktaran, Doç Dr. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ankara-1981, s.41-42

³⁸ İsmail Kaygusuz, *Anadolu Bilgeleri*, s.186-189

Paşa'nın kırk bin askerini doyuracak yüksek ekonomik düzeye ulaşmıştı daha 1340'larda Abdal Musa tekkesi.

Kısacası Abdal Musa Sultan'ın, Karaman Beyliği'ne bağlı 1333'lerde ilk Alaiye sancak beyi Karaman oğlu Yusuf dahil, oğlu Alaaddin ve torunu Hüsameddin Mahmud'dan da ilgi ve saygı görmediği düşünülemez. Bu sonuncusu Kaygusuz Abdal'ın babasıydı. Hatta bu beylerin Tekkeyi ziyarete geldikleri ve Abdal Musa'ya nezir (hakkullah) getirip hayır duasını almadıkları da söylenemez. Aydın ili ve Teke ilinden, İç ile (İçel) kadar uzanan birçok beyliği içine alan geniş bir bölgenin inanç önderidir Abdal Musa. Kaygusuz Abdal, bey babası maiyeti ile böyle bir ziyaret sırasında (belki de ilk sancak beyi olduğu yıl), o zamanlar seksen yaşın üzerinde bulunan ak sakallı Pir'i tanımış. Onu sevmiş, tekke yaşamına büyük merak ve ilgi duyarak, Abdal Musa'dan tekke eğitimi almayı arzulamıştır. Elmalı Abdal Musa Tekkesi çevresindeki sözlü gelenek, Kaygusuz Abdal'ın 13-14 yaşlarındayken içine Abdal Musa'nın (ona gaybdan görüldüğü ya da kerametiyle içine düşürdüğü) aşkına düştüğünü ve günden günden zayıflamaya başladığını anlatır. Nedenini kendisi de bilmez. Sonra bir gün babasından izin alıp, atlar atına ve dağlara çıkar. Sonra bilinen geyik avı öyküsüyle tekkede aşkıyla yandığı Abdal Musa Sultanı bulur ve onun bendesi olur...

İşte bu buluşmanın gerçekleşmesi, yani Kaygusuz'un tekke eğitimi almaya başlaması, babası Hüsameddin Mahmud'un rızasıyla olmuştur. Doğrusu onun (Kaygusuz Abdal *Menakıbnamesi* 'ne göre aracı koyduğu Teke Beyi'nin, Abdal Musa'nın kerametleri karşısında, ölümle biten yenilgisinden sonra) 300 kişilik maiyetiyle birlikte Tekkeye gelmiş olması, olaya verdiği önemi gösteriyor; bu bey oğlunun bir çeşit eğitime başlatma törenidir. Hernekadar kerametiyle çeşmelerden akıttığı yağ ve bal ile beslediği gösterilmiş olsa da, Abdal Musa Sultan onları üç gün boyunca yedirip içirerek ağırlıyor. Kanımızca Sancak Beyinin buraya, bey olarak ikinci gelişidir. *Menakıbname*'de onun söylemek zorunda bırakıldığı ima edilen şu sözleri, bizce asla rızası dışında değildir:

“Oğlum fahrin mezid olsun (övüncün artsın). Aklına fikrine kurban olayım. Bu fani dünyada akil (akıllı , zeki insan) o dur kim bir mürşid eteğine yapışa, salıklar-veliler güruhuna karışa, ahirette dahi onlarla haşrola!...”

Menakıbname yazarı sürdürüyor:

“Alaiye Sancağı Beği, bu sözleri söyledikten sonra oğlu Gaybi'yi hatırlı u safı ve hüsn ü rıza ile Abdal Musa hazretlerine teslim edip, onun terbiyesine bıraktı... Gaybi Beğ Asitane'de kaldı...”³⁹

İşte gerçek durum budur: Alaiye Sancak beyi Hüsameddin Mahmud, bir bey oğlu olarak sarayında verilebilecek her türlü eğitimi almaya sürdüren oğlu Kaygusuz'un birkaç yıl da tekke eğitiminden geçmesi gerektiğine karar vermiş ve oğlunu 13-14 yaşlarında Abdal Musa Tekkesine bırakmıştır. Tekke eğitiminden sonra da oğlunu kıyı beyliklerinin çok iyi ilişkilerinin bulunduğu Mısır'a gönderecektir. O dönemde Anadolu beyliklerinden emirlerin, vezirlerin, kadıların oğullarını Mısır'a gönderip eğitim yaptıkları, kentlerin büyük esnaf ve zanaatkar sınıfından gençlerin gruplar halinde Mısır'a gittiklerini biliyoruz. Bunlardan Kadı Burhaneddin'in 14 yaşlarında

³⁹ *Menakıbname* AG nüshasından aktaran Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, s.41

Mısır'a gidip (1358-9) altı-yedi yıl kalarak, "usul –i fıkıh, feraiz, tefsir, heyet ve tıp dersleri görmüş dört mezhebie vakıf olmuş, Medrese tahsili yapmıştır." ⁴⁰

Bilindiği gibi 1383'de 20 yaşlarında bir grup gençle Mısır'a giden Şeyh Bedreddin Mahmud, orada yirmi yıl kadar kalmış, döneminin en büyük fıkıh bilgini ve mutasavvıf olmuştur. Çok büyük olasılıkla 1354-55 yıllarında, *Menakıbnâme*'de Gaybi adıyla sunulan Alaiye Sancak Beyi'nin oğlu, yeniyetmelik döneminde Abdal Musa tekkesinde "Abdal Musa Sultan'ın terbiyesine verilir." Beş-altı yıl (*Mekâıbnâme*'deki kırk yıl hizmet sadece bir geleneksek söylemdir, bunun için Abdal Musa'nın yaklaşık 140 yıl yaşamış olması gerekir!) tekkede yetiştirilen, tasavvuf eğitimi alarak Heterodoks inanç (Alevilik) yoluna girmeye hazırlanır. Cem kurulup Meydan açılır; bir ikrar verme (initiation) töreniyle, Hacı Bektaş Veli'den sonra ikinci Pir sayılan Abdal Musa Sultan'ın huzurunda 18-19 yaşlarında tasavvufi Hak yoluna (tarikata) kabul edilir. Yukarıda belirtildiği gibi salık (yola giren), ikinci doğuşuyla birlikte Kaygusuz Abdal adını almıştır.

Abdurrahman Güzel'e bakılırsa Kaygusuz Abdal, 1341-42'yi izleyen 15-20 yıl içinde doğmuş. Dolayısıyla 1358-59 ile 1378-79 tarihleri arasında yıllarda Abdal Musa Sultan'a intisap etmiştir. Oysa Abdal Musa, özellikle ikinci tarihten en az 10-15 yıl önce ölmüş olmalıdır. Öbür yandan Abdurrahman Güzel, Kaygusuz'un Abdal Musa'dan icazet alıp kırk abdalı ya da dervişi yanında, bir yapıtının başındaki bir tarihe (1397-98) dayanarak Mısır'a ilk kez bu yıl geldiği yargısı asla doğru olamaz. Abdurrahman Güzel'in bazan temkinli yaklaştığı , ama çoğunlukla kabul ettiği tarihlere bakıldığında Abdal Musa neredeyse 140 yıl, Kaygusuz Abdal ise 100 yılı epeyce aşkın yaşam sürmüştür...

Bizim yayınladığımız *Velayetname* nüshasının 34, 35 ve 36.sayfalarında bir "padişah oğlu olan" Kaygusuz Abdal'dan, Abdal Musa tekkesinde pirine canla başla hizmet eden bir aşık, Baba Gaybi adıyla sıradan bir derviş olarak sözedilmektedir. *Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi*'nde anlatılan bir geyiği kovalayarak dergaha girdiği ve onun Abdal Musa'nın don değişimi kerameti olduğunu gördükten sonra orada kaldığına dair, dolaylı-dolaysız hiçbir söylem yoktur. Gaybi tekkeye odun taşıma hizmeti sırasında, Abdal Musa Sultan'ın gösterdiği çeşmeden su yerine bal ve yağ akıtma kerametini göremediği için üzülür. İçinden ona daha yakın olan bir hizmette bulunmadığı için hayıflanmakta, şikayette bulunmaktadır. Abdal Musa'ya ayan olan bu düşünce, onda bir itaatsizlik, bir isyan belirtisi gibi algılanarak kapı dışına konulur Kaygusuz. Ama onun, didarına aşık olduğu Pir'inden ayrılmaktansa ateşte yanmayı seçtiğini görmekteyiz. Bunun için kendisini dergah mutfağının bacasından atarsa da, Abdal Musa'nın uyarısıyla tam ocağa düşerken yakalanır abdallar tarafından. Ancak Baba Gaybi'nin henüz özünün türap olmayışı, hizmetinden şikayet etmeyi içinden geçirmesi, kapıdan kovulup bacadan düşmesiyle de bağışlanmaz. Yine dışarı atılır. Gaybi bir yere gitmez, başını dergah kapısının eşiğine koyarak yatar. Burada da Yunus ile Taptuk'un ve Şeyh Safi ile Şeyh Zahidi'nin arasında geçen menkıbevi ögenin yinelenmesine tanık oluyoruz:

"...Abdallar onu tutup yine kapıdan bıraktı, kovdular. Baba Gaybi, 'elimizden ne gelir? Eşiğe yaslanalım bari'dedi. Abdalların hepsi birden uykuya dalınca Baba Kaygusuz eşiğe yaslandı. Abdal Musa [S.36] Sultan kalktı dışarı çıktı. Ayağını Gaybi'nin üzerine bastı. Gaybi tınmadı. 'Kimdir şu?' dedi. Gaybi 'Lebbeyk (buyur) Sultan'ım kulun Gaybi'dir' dedi. Abdal Musa Sultan "aldun

⁴⁰ Prof. Dr. Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar Eratna Devleti, Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti... II*, Ankara-1989, s.41-42)

mı kaygusuzam? Aldun kaygusuzam aldın' dedi. Eline yapışıp içerü geturdu..."

Pir ile talibi arasında geçen bu konuşmadaki sözcüklerin fotokopiden okuma güçlüğü yaşanmasına rağmen; Abdal Musa Sultan'ın Baba Gaybi'ye "olumsuz düşünce ve kaygularını artık bıraktın, olgunlaştın; benim kaygusuzum oldun" diyerek onu bağışladığı ve dergaha yeniden kabul ettiği açıkça anlaşılıyor.

Teke Beyi İle Savaş Nedenlerine Bir Kere Daha Gözatalım

Başkenti Antalya olan Teke Beyliğinin başında bulunan bey, Abdal Musa Sultan'ın, beyliğinin sınırları içerisinde Tekkesini kurup, zaten gayri Sünni olan Türkmen tebası arasında inancını yaygınlaştırıp, geniş yandaş kazanmaya başlamış olmasından rahatsız olmuştur. Onun nüfuzunu kırmak ve egemenlik alanını daraltmak amacıyla, Abdal Musa Sultan'ı korkutma girişimlerinin boşa çıktığı anlaşılıyor. Ona karşı savaş açması da tersine dönmüş, üstüne gönderdiği kişiler Abdal Musa'nın yanında yer almışlardır. Vezirin zorba tavrı ise kendi ölümüyle sonuçlanmış ve Abdal Musa Sultan müridlerinden oluşturduğu güçlerle Genceli'yi basıp şehri ele geçirmiştir. Kerametler biçiminde verilen doğa olaylarının ⁴¹ gösterdiğine bakılırsa, deprem ve bir orman yangını da ona yardımcı olmuştur. Öbür yandan, savaşın nedeni olarak bildirilen 'bulduğu bir kazan altını kafirlere vermiş olması' da gösteriyor ki, Abdal Musa Sultan'ın çevrede yaşayan hristiyanlarla da arası çok iyidir.

eilayetname-i Abdal Musa, savaşın nedenini görünür iki ve açıkça görünmeyen bir olmak üzere üç maddi olaya dayandırmaktadır: Birincisi para, ikincisi Rodos cemaati ve dolaylı olarak Menteşe Beyliği ile ilişki, üçüncüsü ise Abdal Musa'nın Aydınoğlu Gazi Umur'u karşılayıp ağırlaması.

Her ne denli birbiriyle karışmış ve zaman zaman çelişkiliyse de, olaylar, olağanüstülükler ve keramet sarmalı içerisine daha gerçekçi ve tarafsız olarak girmiştir bu *Velayetname*'ye. Bizce bu kısa *Velayetname*'nin hazırlanışı, *Kaygusuz Baba Menakıbnamesi*'nden daha eski ve gerçekçi gözükmektedir. Hatta diyebiliriz ki, henüz Osmanlıların Beyliklerin tamamını kendilerine bağlamadan önce, olasılıkla 15.yüzyılın ilk yarısı içinde yazılmış olmalıdır.

Vilayetname'de saptadığımız üç neden de, Teke beyi için, Abdal Musa Sultan'a savaş açarak onu bölgeden çıkartmak için önemli gerekçelerdir.

``Abdal Musa Sultan yaylaktan sahil evine indi; anda bir tekye bünyad itdi. Ol tekyeyi yaptıkları yerden bir kazan altın çıkardılar. Abdal Musa Sultan eyitdi: `Bu malların yetimleri vardır. Kan ve irindür. Derya kenarında bir kafir gemisi vardır. Ol malın varisleri ol gemidedür. Varun söylen, haber verün gelsünler, alsunlar, gitsünler' dedi" ⁴²

Haber verilir. Gemiden şaşkınlık ve merak içinde bir heyet gelir. Kendilerine yaban domuzu ve şaraplı bir ziyafet verildikten sonra kazanı tekkeye bırakıp, kendilerine verilen içindeki altınları alır, dönerler. Abdal Musa'nın büyük bir Veli olduğuna inanarak ve onun sevgisiyle dolu gemilerine binip denize açılırlar.

⁴¹ Elyazm. S.10, 11: dahi beni seven yürürsün dediği gibi cemi dağlar taşlar ardınca kopdi bile geldi, Genceli şehrinin bastı altına aldı...Sultan cemi fukarasıyla ateşe girdi. Sema tuttu, ateş mahvoldu, Yerinde çayır bitti...

⁴² Elyazm. S. 3,4; *Vilayetname*'den aktaran Musa Seyirci, agy, s.116

Bunlar Rodoslu gemiciler, ya da yerli Hristiyanlardır. Bölgede antik uygarlıkların yerleşme alanlarının çokluğu dolayısıyla böylesine definelerin çıkması çok doğaldır. Abdal Musa'nın, altınları atalarına ait olduğunu söylediği gemicilere teslim etmesindeki barışçıl mesaj açıktır: 'Biz buralara fetih için değil, birlikte yaşamak için geldik. Yalnız bugünkü değil, geçmişteki hak ve inançlarınıza da saygılıyız. Doğanın nimetlerinden birlikte yararlanalım.'

Bırakalım o zamanları, bugün 20.yüzyılın sonlarında hangi Müslüman lider, kendi sofrasında Hristiyan konuklarına domuz ve şarap sunacak hoşgörüyü sahiptir?

Altınların Rodoslu gemicilere verildiği haberini duyan,

"Teke Beği dahi eyitdi ki: `Ne hoş, biz burada İslam Padişahı iken virmeşü kafire niçün verdi ola? Varın alın gelin' dedi. Gelen kul gerü gitmedi..."

"Andan sonra Abdal Musa Sultan kalkdı, Rodos cemaatına indi. Erenlerine selam verdi. Erzade Menteşe bazarında Ahmed Dudu geldi, üç selamın aldı. Dükkanında nesi varsa devşirdi..."⁴³

Bu ve onları izleyen birkaç sayfa içinde anlatılanlara bakılırsa Abdal Musa Sultan belli bir güçle Rodos adasına çıkmış, 'Erenler' diye tanımlanan din ulularıyla sohbet ederek, orada bir tekke kurmuştur. Ayrıca, Rodos adasında yaşayan Menteşe Türkmenleri arasında müridlerinin bulunduğu ve burada ticaret yaptıkları, neleri varsa hizmetine vermek istedikleri görülüyor.

Paul Wittek'e⁴⁴ göre 1271'den beri, Bizans imparatorunun Cenevizli amiraline ancak ismen bağlı bulunan Rodos, gerçekte adanın büyük bir kısmının Türkler tarafından 1300-1304 dolaylarında işgaline engel olamayan İtalyan korsanların elindeydi. Bu Türkler Menteşe bölgesinden gelmişlerdi, Menteşe beyleri tarafından yönetiliyorlardı. Cenevizliler, Mandekhia'yı (Menteşe beyi Mesud) kendi bölgesinde oturan Rodoslu tacirlere karşı düşmanca hareketlere teşvik etmişlerdi. Ona, Papa 5.Clemens 1312'de bir buyruyla bu anlaşmaya engel oluncaya dek, Rodos'a çıkmasına karşılık elli bin scudi (o dönemin çok geçerli bir para birimi) önermişlerdi.

Menteşe Beyi Karman'dan sonra Mesud (Mandekhia) ve özellikle oğlu Şücaeddin Orhan (1318?-1334), uzun süre Rodos'u ele geçirme mücadelesi vermiştir. Hatta Rodos'tan kovulmuş Müslüman aileleri yeniden adaya yerleştirmek için yanına almışsa da, donanma komutanı Gerard de Pins'in topladığı kuvvetler karşısında tutunamayarak yenilmiştir. 1320'lerde başlayan bu hareketin başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, Rodos'da Menteşeli Türkmenlerin bulunduğu ve bunların Hristiyanlarla birlikte yaşadığı görülüyor.

Velayetname'den anlaşılan, Abdal Musa Sultan'ın bu savaşlar sonrası Rodoslularla dostluk kurduğudur. Burada bir tekke kurdurup Menteşeli Ahmed Dudu'yu başına geçirmiştir:

"Abdal Musa Sultan eyitdi: Ahmed siz hocalığı tamam itdiniz. Şimdengeru adın Hoca Ahmed olsun, şu araya tekke ve mutbah yap, dedi, senin nasibi ayağına gelsün"

Sonra leşkeriyle (askerleriyle) birlikte İncirli Ova'ya Ev'e inen Abdal Musa Sultan, ovanın öbür ucunda bina yapmakta olana Veli Dede'ye yardım eder. Oturup birlikte

⁴³ Elyazm. S. 6, 16; *Vilayetname*'den aktaran Musa Seyirci, agy, s.117, s.120

⁴⁴ *Menteşe Tarihi*, 1986, 2.baskı, s.56-57

incir yedikten sonra orada yaşayan ve suları uzaktan gelen insanlar için oracıktan su çıkartıp, insanların sevgisini kazanır.⁴⁵ Hristiyanlarla ilişkilerinden anlaşıldığı üzere Rodoslu *Hospitalier Şövalyeleri*'yle arası oldukça iyiydi. Belki de Abdal Musa Menteşe Beyi ile Rodos yönetimi arasında barış aracılığı yapmıştı.

Bu dönemde Mevlana Ailesinin Etkinlikleri ve Beylerle ilişkileri

Abdal Musa *Velayetnamesi*'nde geniş bir yer tutan, Gazi Umur ve askerlerini deniz kıyısında karşılayıp ağırlamasına geçmeden önce, başka bir önemli olaya Mevlana ailesinin girişimlerine değinmek istiyoruz. Bu konuda onları haklı konumda görerek bazı yorumlar geçmesine rağmen, Hacı Bektaş ve halifelerinin mücadeleleri arasındaki farklılığı ortaya çıkarması bakımından, Paul Wittek'in açıklamaları oldukça önemlidir.

Eflaki'nin *Ariflerin Menkıbeleri* adlı yapıtında Germiyan oğulları, Menteşe Beyleri ve Aydınöğullarıyla Mevlana ailesinin ilişkileri geniş olarak verilmektedir:

"Arif Çelebi'nin 1304-1308 arasındaki Birgi (*Aydınöğulları Beyliğinin başkenti-İ.K.*) ziyareti, babası Sultan Veled'in henüz hayatta bulunduğu zamanlarda, yani Arif'in Mevlevi tarikatının, o zamanlar denildiği gibi Celaliye'nin idaresini henüz eline almamış bulunduğu sırada vuku buldu...Onun Birgi'ye ikinci kez gelmiş olduğu anlaşılıyor. Nitekim Ladik'e (*İnançoğulları Beyliği-İ.K.*) de, Uc'a yapılacak seyahatların başlangıç noktalarına mükerreren (tekrar tekrar) gelmiştir."

"Yine Menteşe Beylerini de bir defadan fazla ziyaret etmiş ve Cemaleddin Rumi ailesi çoktan dostane münasebet kurmuş olduğu görünüyor. Uc'a yapılan bu seyahatların sebebini kavramak kolaydır: Bunun manası, büyük mikyasta (ölçüde) fütuhatları ile o kadar ehemmiyet kazanmış olan hükümdar ailelerini menfur (nefret ettikleri) Türkmen Babalarının tesirinden uzaklaştırmak ve bunları Mevlana sülalesi için kazanmak. Bir tarafta meczuplar, garip kıyafetli, Orta Asya şamanlığına hala yakın bulunan hudut muharipleri ve Türkmen kabilelerinin kendi içlerinden çıkmış şeyhlerle, şehirlerde ve saraylarda itibar gören, islam yüksek kültürünün sanatı ve ilmiyle yüklü muhasımlarının teşkil ettikleri iki tip arasındaki daha dışlarından belli olan beşeri, ruhi ve içtimai tezdı kafi derecede keskin olarak düşünmelidir."

"Uc beylerini kazanmak için sarfedilen bu gayretlerin pek hakiki bir saiki vardı. Anadolu'daki iktidar sahiplerinin manevi idaresini münferiden (yalnız) kendi ellerinde bulundurmaya arzu eden Mevlana ailesinin sülale politikası büyük vasıtalara muhtaçtı. Bunlar Uc'lardan başka hiç bir yerden daha zengin ve daha kolay umulamazdı. Arif Çelebi'ye Menteşe beyleri tarafından hediye edilen köleler, cariyeler, kıymetli kumaşlar, gümüşler ganimetten başka birşey olamazdı. Halefi Emir Abid'in 1320 yılından sonra İlhanlı valisi Timurtaş'ın emriyle yaptığı seyahat da böyle bir şey olmasına mukabil, Emir Arif Çelebi'nin seyahatları hususunda siyasi sebep hiç akla gelmez. Timurtaş mevlevi ileri gelenlerini, sırf onları kendilerine kazanmak için Uc Beyleri'ne gönderiyordu."⁴⁶

Gerek Gazi Umur'un babası Aydınöğlü Mehmet'e "Sultan ül mücahidin" unvanını veren Sultan Veled ve gerekse Menteşe Mesud'un oğluna "Şücaeddin Orhan" diyen

⁴⁵ Elyazm. S.17, 20-22; Vilayetname'den aktaran M.Seyirci, agy, s.120

⁴⁶ Paul Wittek, Menteşe Beyliği, s.60-61

Arif Çelebi, onları sürekli Cihad'a teşvik ediyordu. Çünkü böyle bir davranış tamamıyla Mevlevilerin çıkarınaydı. Bu nedenle Türkmen babalarını onlardan uzaklaştırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Örneğin Menteşe Mesud'un keramet sahibi ve çok saygı duyduğu, her dediği çıkan bir Türkmen şeyhi vardı. Arif Çelebi bu Menteşe beyini ziyarete geldiğinde, kendisine fazla itibar etmediği için Sema ayininde nazar edip düşürür; iki gün sonra ölür. Bunun üzerine Mesud bey ve oğlu Orhan dahil herkes korkup, bölük bölük gelerek Çelebi'nin müridi olur.⁴⁷ Aslında ise Mesud Bey'in ona duyduğu büyük saygısını, verdiği değeri kıskanıp bu Türkmen Babasını öldürtmüştür. Mesud'un bu sırada kendisine verdiği "beş köle ve cariye, on baş iyi at, on parça ince skurlat çuhası... pek çok flori ve gümüş para" gözönüne alınırsa, Baba'nın yaşamıyla neleri yitireceği ortadadır. Büyük olasıyla bu Türkmen şeyhi Abdal Musa'nın yoldaşı ve Hacı Bektaş Dergahına bağlı biriydi.

Bütün bu yukarıdaki bilgilerden şunu çıkarabiliyoruz: Hacı Bektaş Veli ve Mevlana Celaleddin ile farklı toplumsal katmanda yükselmiş, birbirine zıt düşünce ve inanç akımı, halifeler ve oğul-torunlar aracılığıyla 14. yüzyılın ilk yarısından itibaren Anadolu'daki Beyliklere yayılmaya başlamıştır. Geleneksel bilgiye göre Hacı Bektaş Veli'nin 360 ardası bunu yürütüyordu Anadolu ve Rumeli'nde.

Uc'lardaki bu derviş gaziler, Mevlevilerin korktuğu ve düşman gördüğü Türkmen Babalarıydı. Bunlar büyük oranda savaşçı görünümünde ve buyruğundaki, kendilerine bağlı müridleri aynı zamanda askeri güctü. Çok kere kurulmuş ya da kurulmalarına yardım ettikleri Beyliklerden, emek ve üretim tabanı oluşturduklarından dolayı iktidardan pay istemek durumundaydılar.

Abdal Musa Sultan'ın Osmanı Beyliği topraklarından çıkartılmasının, Orhan Bey ile arasının açılmasında bu istemi aramak gerekir. Mevlana ailesi bireyleri ise doğrudan yöneticiler ve elit tabakanın manevi iktidarına tek başlarına sahip olmak amacındaydılar. Yönetici iktidar için tehlikesi yoktu; bol bağışlar, paralar ve vakıflarla gözleri doyurulabilirdi. Böylece, yeryüzünde herşeyi elde ettikleri gibi, Mevlana ve evlatlarının manevi gücüyle öbür dünyayı da güvenceye almış oluyorlardı. Öylesine bir abartılı nüfuz etme yöntemi kullanmışlardır ki, Mevlevi çevresinde Aydınoğlu Gazi Umur için anlatılan şu öyküye bakınız:

"...Zamanın ikinci Hamzası, ilahi Gazi Umur Paşa bir kaç kez denizde sıkışmış, huzursuz ve sıkışık bir vaziyette iken Mevlana hazretlerinin şeklinin denizin üzerinden geldiğini ve geminin burnunu mübarek eliyle tutup, onu batmaktan kurtardığını görmüştü. Umur Bey kafirlerle savaşırken bir kaç defa da Çelebi hazretlerinin savaştığını ve onları yendiğini gördü..."

"Umur Paşa bir gece Çelebi hazretlerini rüyada gördü; kendisine şu beyti okuyup. manalar saçıyordu: `Kim cübbesinin kenarında bizim koruma beratımızı taşırsa, denizde ve karada nereye gitse saygı görür kahraman olur'"

"İşte bu rüyadan sonra Umur Bey karar verip, Sakız adasını fethetti. Sakız adasını haraç kesip, kendi hassesi haline getirdi."⁴⁸

⁴⁷ A.Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri II*, Ankara-1985, s.258

⁴⁸ A.Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri II*, s.345

Abdal Musa Sultan Aydınoğlu Gazi Umur'u (1334-1348) Konuk Edip, Ona Kızıl Börk Giydiriyor

İki buçuk yıllık bir kuşatmadan sonra 1328 yılında İzmir'i Frenkler'den alan Umur Bey ertesi yıl Sakız Adasına sefer düzenlemiş ve pek çok esir ve bol ganimetle dönmüştür. 1333 yılında 250 gemilik bir donanmayla Ege adalarını haraca bağlamış ve Yunanistan kıyılarını ve Mora'yı vurmuştur. Mevlevi abartmasına göre, bu seferlerinde Mevlana'nın ruhu ve torunu Arif Çelebi'nin mucizevi yardımlarıyla Gazi Umur Paşa başarılı olmuştur.

Gazi Umur, 1334'de Aydınoğulları Beyliği'nin başına geçtikten sonra Saruhanlılar ve Bizans İmparatoru ile Osmanoğlu Orhan'a karşı yapılan andlaşmayı bir süre daha sürdürdü.⁴⁹

Abdal Musa Sultan Velayetnamesi'nde anlatılanlara bakılırsa Abdal Musa Sultan, Aydınoğlu Gazi Umur Paşa'yı bir süredir bekliyordu. Belki de Aydınoğlu Umur'a müridlerinden bir Türkmen Babasını peyik salmıştı. Aynı şekilde Abdal Musa Sultan'ın yoldaşı, Hacı Bektaş Veli halifelerinden Gözcü Karaca Ahmet ve Pir Hamza Baba'nın Saruhan Beyliği topraklarında yaşadıkları bilinmektedir. Hamza Baba Saruhan Beyi ile kurduğu ilişki sonucu onu etkileyip, 9 kişilik mürid ekibiyle etkinliklerini sürdürmüştür. Mevlevi eğilimli olan Saruhan Beyi kendisine bir vakıf arazisi bağışlayarak, tekke kurmasına izin vermiştir. Müridlerinden Koca Bektaş Baba Akhisar Beyova'ya; Yatağan Baba ise Soma Yatağan köyüne yerleşip tekkesini kurmuştu. Türbesi bugün İzmir-Kemalpaşa'ya bağlı Hamza Baba köyünde bulunan Hacı Bektaş halifesi Pir Hamza Baba'nın halifeleri ve ona bağlı Aleviler yarım yüzyıl sonra Şeyh Bedreddin'i takip edip, eylemine katılacaklardır.⁵⁰

Şimdi Abdal Musa Sultan'ın Gazi Umur Paşa ve askerlerini nasıl karşılayıp, ağırladığını *Velayetname*'den okuyarak, yorumlamaya ve tarih saptamaya çalışalım:

"Andan sonra Abdal Musa Sultan kalkdı, deniz kenarına indi. Ve dedi ki: `Buraya leşker geliyor. Karıncıkları açdur, bir şikarcık sunmadılar, karıncıklarını doyuralım.' dedi. Bir saattan sonra denizden bir gemi zuhur etdi. Geldiler, yalıya çıktılar. Gemiden çıkanlar Abdalların yanına gelüb: `Ey Abdallar, ne ararsınız?' dediler. Abdallar eyitdiler: `Bunda gerçek er vardır, size muntazırdur (*sizi beklemektedir-İ.K.*), Sizin için yemek hazırladı' dediler. Bunlar dahi sürüb Er'in nazarına geldiler. Ocakta Er'in haranisin gördiler. Bunlara az görüdü, dediler ki: `Hay Sultanım, bu yemek sizin leşkere mi yoksa yoksa bizim leşkere mi yeter?' „⁵¹

Anadolu'nun pek çok yöresinde yatan veliler için anlatılan söylencelerde bu ``bir küçük kazandan binlerce askere yemek verme'' motifi yer almaktadır. Ama hemen hepsinde de Veli yoksul mu yoksul bir dervıştır, keramet ağır basmaktadır. Bazan, doymayacaklarından kuşkulanan veya fazladan haram lokma alanlar cezalandırılır. Burada ise gerçek durum ağırlık kazanmakta ve yansımaktadır. Son soru çok önemlidir. Abdal Musa Sultan'ın da çok sayıda askerleri vardır. *Velayetname*'de her ne kadar, sahile çıkan askerlerin sayısının kırk bin olduğu vurgulanıyor gibi görünüyorsa da, buna Abdal Musa Sultan'ınkiler de dahil olsa gerektir.

"...Bunlar tamam kırkbin er idi. Abdallar yemeği üleştirdiler. Yemek cümlesine yetişdi. Karınları doyduktan sonra önlerinde döküli kaldı... Abdal Musa Sultan

⁴⁹ Himmet Akın, *Aydınoğulları Tarihi Hakkında bir Araştırma*, İstanbul-1946, s. 34-35

⁵⁰ Cemal Şener, *Alevi Törenleri*, İstanbul-1991, s.127-129

⁵¹ Elyazm. S.26

kepçeyi haraninin üzerine koydu, geri çekildi. Abdallar gördüler ki harani yine evvelki gibi dolup durur... Geldiler gaziler temaşa eylediler. Bildüler ki bu gerçek velidür. Gazi Umur Bey geldi, eyitdi: `Şimdengeru biz sana çağırırız, efendi himmet eyle!' dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: `Bir börk getirün Umur Beğe geydirelüm' dedi. Bir kızıl börk getürdiler. Umur Beğin başına geydirdiler. `Gaziler şimdengeru buna Gazi Umur Beğ deyin, varsın bu Beğ de gazi olsun. Geru size şimden sonra gazilik verir dururuz' dedi. Gazi Umur Beğ eyitdi: `Bize bir yadigar verin sultanım.' Sultan eyitdi: `Şol Kızıl Deli'yi size verdük, alın gidin' dedi. Bu gaziler kalktılar. `Gider misin baba?' dediler. Kızıl Deli Sultan, işaretle: `Giderin' dedi. Abdal Musa Sultan çağırub bir ağaç kılıç sundu. Kızıl Deli Sultan aldı, öpdü, başına kodı. Andan sonra yürüdiler. Abdal Musa Sultan eyitdi: `Deyin imdi, hiçbir yere gitmen, Boğaz Hisarı'na varın. Üzerine düşün, ikdam idün (ilerleyin) alursunuz. Boğaz Hisarı'n (*Çanakkale Boğazı ve çevresi, İlion-İ.K.*) aldıktan sonra Rum İlin size virdüm, önünüze kimse durmasun' dedi."⁵²

Gerek çağdaşı ve dostu Bizans devlet adamı Kantakuzenos'un tarihinde ve gerekse Osmanlı tarih yazıcı Enveri'nin *Düsturname*'sinde hakkında geniş bilgi verilen ve tanıtılan Aydınoğlu Gazi Umur Paşa, 1334 yılında babası Aydınoğlu Mehmed'in ölümüyle başkent Birgi'de yerine oturmuştur.

Enveri'nin anlattığına göre ilk gazasına onsekiz yaşında başlamış ve yirmi bir yıl boyunca 26 savaş yapmış olan Gazi Umur'un, bu karşılama ve onca askerini kondurup göçürmesinden sonra ``Şimdengeru biz sana çağırırız, efendi himmet eyle!" dediğini ve Abdal Musa Sultan'a intisap ettiğini görüyoruz.

Umur Paşa görmüştür ki, o Mevlana ailesi uluları gibi sadece sema ayini yaptırıp, arkasından hediyelerini alarak Konya'ya çekilmiyor. Hacı Bektaş Veli ardası ve Dergahın yaşlı Piri Abdal Musa elindekini avucundakini konuğunun önüne döküyor. Ayrıca bir bahadır gazi olarak kendilerine savaş taktikleri de veriyor. Bununla da kalmıyor, *Vilayetname*'de Gazi Umur'un 'yadigar' isteği üzerine, kendisinin yerine yetiştirdiği Hacı Bektaş emaneti Seyyid Ali Sultan Kızıl Deli'yi ve elbetteki onun buyruğu altında bir Türkmen gücü de sunuyordu.

Abdal Musa Sultan bu genç Paşa'da büyük devlet adamı yeteneği görmüştü. Bu güne kadar ki kulağına gelen başarıları ve fetihçi-gaspçı Osmanoğlu Orhan'a karşı oluşu, Abdal Musa'yı Aydınoğlu Umur'a yaklaştırmıştı. 70 yıl önce Saru Saltuk Dede'nin mekan tuttuğu (1262-1263'lerde Dobruca'da) Balkanlar'da, Rum İli'nde yeni yurt aramanın tam sırasıydı. Çünkü Aydınoğlu Gazi Umur'la Saruhanoğlu Süleyman Paşa, Bizans İmparatorluğu tahtını ele geçirmeye çalışan Kantakuzenos'la dostluk ve yardım ittifakı kurmuşlar; sürekli Avrupa yakasına çağrılmaktaydılar.

Abdal Musa Sultan, Kızıl Deli ve Türkmen askerlerini Gazi Umur Paşa'ya katarken, ilerideki başarılarından ve iktidardan pay alma hesaplarını da yapıyor olmalıydı. Ancak Alevi inancı, Pir Hacı Bektaş ilkeleri gereği, herhalde ``Kılıcın körelsin, mazlumları kesmesin!" demek olan simgesel tahta kılıcı kuşatıyordu Kızıl Deli'ye.

Aydınoğlu Gazi Umur Paşa ile Abdal Musa Sultan'ın bu karşılaşması, Gazi Umur'un Adalar Denizi egemenliğini tamamıyla ele geçirdiği 1341 yılında olmalıdır. Bu yıl içinde Girit'e ve arkasından Kıbrıs'a bir sefer yapmıştı. Büyük olasılıkla Girid seferi dönüşünde Gazi Umur ve askerleri, Abdal Musa Sultan'ın egemenlik alanındaki kıyılara su ve yiyecek gereksinimi için çıkmışlardı. Ancak Abdal Musa geleceklerini

⁵² Elyazm. S..27,28

bildiğine göre bir haberleşme içinde de olabilirlerdi. Ayrıca yine olasıdır ki, onu Kıbrıs'a Abdal Musa Sultan yönlendirmişti.

Abdal Musa Sultan genç bahadır Kızıl Deli ve yiğitlerini yanına katarken, önce Çanakkale boğazına bir iyice hakim olup, sonra Rum İlinde ilerlemesini salık veriyor. Bu tavsiyenin altında Osmanoğullarından önce başarması gerektiği arzusu yatmaktadır. Gerçekten ertesi yılın sonlarına doğru, Kantakuzenos'un yardım çağrısıyla 380 gemilik koca bir donanmayla Boğaz Hisar'a ve oradan Meriç ağzına, yani Enez'e kadar çıkıyorsa da kış engelini çarpıp geri İzmir'e dönüyorlar. 1343 yılı başında dostu Kantakuzenos'tan aldığı yeni bir haber üzerine yeniden Rumeli'ye geçen Gazi Umur Bey Selanik ve Trakya çevresinde geniş yağma hareketine girişmiş. Bu kesimleri ve savunmasını kırarak girdiği Didymoteikhos'u (Dimetoka) Kantakuzenos'a kazandırmıştır. Ostrogorski'ye göre : "Ancak başarı bedeli, işgal edilen toprakları Türk birliklerinin yağmalaması oldu."⁵³

Abdal Musa'nın el verip bel bağladığı ve bört giydirdiği, yani taçlandırdığı Aydınoğlu Umur Bey'in ömrü uzun olmadı. 1348 yılında İzmir'e işgal etmiş olan Haçlı ordusunu kentten çıkarmak için ön saflarda çarpışırken 39 yaşlarında öldü.

Türklerin Rumeli'ye geçişine Aydınoğlu Gazi Umur'un öncülük ettiği ve Osman Oğulları'nın askeri teşkilatında Aydınoğlu Umur'un maddi ve manevi önemli etkileri olduğunu belirleyen bir belgede şunlar yazılıdır. Bu belge aynı zamanda, Abdal Musa Sultan Vilayetnamesi'nde verilen bilgileri destekleyen bilgiler içermektedir:

"Aydın Bey oğlu Gazi Umur Bey gemilere binüb gazalar iderdi. Al-i Osman beylerinden gemi ile evvel gaza iden Umur Bey'dir. Nice kerre velayeti zahir olmağın gaziler, 'Gazi Umur canı için' deyu yemin ederlerdi. Bu Umur bey zamanında gaziler ganimet malin Bektaşî börtleriyle üleştirdiler. Anın için börtlerin eşfesin altun ile bezediler; şimdi ol kisbeti çorbacılar ve solaklar giyerler, Umur Bey kisbetidir. Yeniçeri keçesi sonra ihdas oldu..."⁵⁴

Abdal Musa'nın ardılı Seyyid Ali Sultan Üzerine Görüşler

Abdal Musa Sultan Vilayetnamesi ve başka tarihsel yapıtlar gösteriyor ki, Seyyid Ali Sultan Aydınoğlu Gazi Umur ile birkaç kez Rumeli'ne geçmiştir. Teke Beyliği de Abdal Musa Sultan yaşarken Osmanoğullarına bağlanmamıştı. Ama Seyyid Ali Sultan'ın Osmanoğullarının, Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa komutasında Çardak'tan (Çanakkale) Trakya'ya ilk geçişlerinde birlikte olduğu menakıbnamelerde anlatıldığına göre, kendisinden klavuz olarak yararlanılmıştır. Demek ki o seçimini yapmış. Yıllar önce Umur Gazi ile aynı yollardan geçip Trakya'yayı tanımış olduğundan, askersel deneyimlerini ve bölge hakkındaki bilgisini Osmanoğulları'na sunmuştu.

Kızıl Deli altmış sekiz yaşlarındayken Yıldırım Bayezid (1389-1402) zamanında bahadırlarıyla fethetmiş olduğu Dimetoka'ya çok daha önce girmiş bulunuyordu. Ayrıca I. Murad'ın Kosova Savaşı (1389)'nda Aydınoğlu yardımcı kuvvetleri arasında bulunmuştur.⁵⁵

⁵³ Himmet Akın, agy, s.44; Georg Ostrogorski, Almancadan Çeviren:Prof. Dr. Fikret İşıltan, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara-1981, s. 477

⁵⁴ Suhbat al Ahbar, Aksaray Kütüphanesi, 16. yüzyıl Elyazması No.722 yaprak 35'den aktaran Himmet Akın, agy, s.49

⁵⁵ Erdoğan Merçil, agy, s.286

Öyleyse diyebiliriz ki, Kosova savaşında - Çelebi Cemaleddin'in Hacı Bektaş oğlu Timurtaş'la aynı kişi olduğunu ileri sürdüğü,⁵⁶ Osmanlı ordusunun yönetim katlarındaki Timurtaş adını taşıyan komutanlardan biri⁵⁷, Kızıl Deli Sultan'ın kendisidir. Yıldırım Bayezid onu yetkin bir savaşçı derviş gazi olarak bu savaşta tanımış ve Rumeli'nin fethinde yardımını rica etmiştir. Ancak Abdal Musa Vilayetnamesi'ndeki bilgilerle uyuşan Kızıl Deli Sultan'ın, doğum ve ölüm tarihleri (1310-1402), son kanıtlanmış belgelere göre 1271-73 yılları arasında Hakka yürümüş olan Hacı Bektaş Veli'nin oğlu değil, ancak belki torunu olabileceğini gösteriyor. Oğlu olduğunu kabul etmek için Hacı Bektaş'ın, ileri sürülen 1337-8 tarihinde dünyadan göçtüğünün kesin olması gerekir.

Bedri Noyan Dedebaba, kendisinin yayıma hazırlayıp yorum ve değerlendirmelerini yaptığı *Seyit Ali Sultan Vilayetnamesi*'nde, "Kızıl Deli Sultan'ın Horasan Erenlerinden Hüseyin Ata oğlu olduğu hakkında kayıtlar vardır" demektedir. Ancak verilen kayıtlar bunu kanıtlamaya yetmemekle birlikte, doğum (H.710/1310) ve ölüm (H.805/1402) yılları tarihsel gerçeklere uygun düşebilir. Böylece Abdal Musa Sultan'ın, onu 33 yaşlarındayken Aydınolu Umur Bey'e kattığı anlaşılıyor. Yine Dedebaba'nın ileri sürdüğü Seyit Ali Sultan'ın „Kızıl Deli“ lakabını Dimetoka dergahı yakınındaki ırmağın adından almış⁵⁸ olamaz, doğrusu ırmağa Kızıldeli adı Seyit Ali Sultan'ın Kızıl Deli lakabından alınmış olduğu, içinde bu lakabın kullanıldığı *Abdal Musa Sultan Vilayetnamesi* açıkça göstermektedir. Ayrıca Bedri Noyan Dedebaba'nın bu kitapta dönemin Hacı Bektaş Dergahı postnişini ve Hacı Bektaş soylu Çelebi Cemaleddin Efendi'nin "*Müdafaa*" yapıtında, "Timurtaş'ın bir adının da Kızıl Deli Sultan ve Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'dan gelen bel evladı olduğu görüşünü "saçma, uydurma söylenti" olarak suçlaması, Hacı Bektaş Veli'nin mücerretli zorunda kalmasından öteye bir değeri yoktur. Oysa diğer yandan Dedebaba, Murat Sertoğlu'nun *Tercüman* tefrikasında ileri sürdüğü ve hiç bir temeli olmayan "Timurtaş, Hacı Bektaş Veli'nin yolunun güzıştelerinden, yani geçmiş büyüklerinden Tapduk İmre'nin oğludur" görüşü kanıt gösteriyor.⁵⁹

Anlaşılıyor ki, *Seyit Ali Sultan Vilayetnamesi*'nde adı dahi geçmeyen Gazi Umur'un ölümünden hemen sonra Aydınolu liderliği Osmanoluğullarına kaptırmış ve tamamıyla güçten düşmüş olduklarından, Kızıl Deli Osmanoluğullarını seçmiş ve Yıldırım Bayezid'in yanında kalmayı uygun görmüştür.

Ortodoks bakış açısıyla geç dönemlerde yazılmış olduğu anlaşılan ve Hacı Bektaş Veli'nin 15.yy.hala yaşadığı gibi yanlış bilgilerin bulunduğu *Seyyid Ali Sultan Vilayetnamesi*'nde, Muhammed peygamberin padişahın düşüne girip, kırk bahadiriyla Seyid Ali Sultan'ı kendisine salık vermesi⁶⁰ boşuna olmasa gerektir. Abdal Musa Sultan'ın ardası olarak Hacı Bektaş Dergahının başında bulunan, gerektiğinde gazalara giden Seyyid Ali, fethinden sonra Dimetoka'da tekkesini kurup onun başına geçmişti.

Vilayetname'den, Abdal Musa Sultan'ın Gazi Umur'a vermeden önce Kızıl Deli Sultanı, adı verilmeyen oğluyla birlikte, yanlarına kırk abdal katarak Hacı Bektaş Dergahı'na gönderdiğini öğreniyoruz. Onlarla gönderdiği iki testi dolusu parayla Hünkar'ın türbesinin yaptırılması, Dergah avlusuna ağaç dikilmesi, yapılan bahçeden meyve devşirilmesine kadar kalınip bakım yapılmasını buyuran Abdal Musa Sultan⁶¹, oradaki üç emaneti alıp getirmelerini istemektedir. Söyledikleri oldukça

⁵⁶ Çelebi Cemaleddin Efendi, *Müdafaa*, s.36

⁵⁷ Hamdi Köseoğlu, *Osmanlı Devri Birinci Kosova Meydan Muharebesi*, Ankara-1987, s. 26 vd.

⁵⁸ *Seyit Ali Sultan Vilayetnamesi*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1999, s.3)

⁵⁹ agy. s. 14, 15

⁶⁰ *Seyit Ali Sultan Vilayetnamesi*, s. 74,75; A.Yaşar Ocak, *Kalenderiler*, s.96-97

⁶¹ Elyazm. S. 23

önemlidir,çünkü Hünkar olarak dünyaya yeniden ve bir ad-don değişikliğiyle (reéncarnation), yani Abdal Musa adıyla geldiğini yinelemekte, bunu da Hakka yürümeden önce emanetleri koyduğu yerleri açıklayarak kanıtlamaktadır:

“Deyin ki, [S. 24] ‘Hünkar olup geldiğim vakit üç nesne emanet koymuştuk; size versinler, alıp gelin..’ Ama emanetin yerini bulamadılar, Sultan’a abdal göndediler. Geldi “Sultan’ım dedi, sizin buyurduğunuz emanetlerin yerini bilmediler. Yine bizi size saldılar. Neredeyse deyiveriniz’. Abdal Musa Sultan açıkladı: ‘Bir un anbarındadır; o bir sarı alemdir. Birisi mermer curaktur; Hacı Bektaş Hünkar’ın önünde yanmıştı. Birisi yeşil fermandır; o da Sarı İsmail’dir, el uzada (yardımcı ola). Abdal gelinceye kadar Sarı İsmail dünyadan göçtü, defin ediler. (Abdal),kabrini [S.25] tenhalayup üzerine vardı: ‘Ya Sultan Sarı İsmail, benim hizmetim de Hünkar’a geçti. Yeşil Fermanı senden istediler, ne buyurursun?’ Bunları dedikte, Sarı İsmail kabrin içinden yed-i beyza(nurlanmış) gibi bir eliyle sunuverdi. Abdal aldı, Allahısmarladık deyup geldi. Hacı (Bektaş) evinde Kızıl Deli Sultan’a yeşil fermanı verdi. Baki ande (sonuçta) olan mermer Curağı ve Sarı Alemleri verdiler. Kızıl Deli Sultan Hazretlerine emanetleri teslim eyledi...”

Kızıl Deli Sultan’ın kırk neferiyle birlikte Hacı Bektaş’ın türbesi, tekkesi ve fırını yapması ve onlar tarafından bir meyva bahçesinin yetiştirilmesi ve emanetlerinin Abdal Musa’ya getirilmesi hepsinin de Hacı Bektaş dergahıyla yakın ilişkisini ve oranın bakımını üstlendiklerini göstermektedir. Abdal Musa Sultan’ın emanetlerin yerlerini açıklayıcı söyledikleri dahil, onları teslim almış olması, Hacı Bektaş Veli’nin ardılı ve ikinci Pir olduğunun birer kantıdır.

Abdal Musa Velayetnamesi’nin, olasıyla bölgenin henüz Osmanoğullarının egemenlik alanı içerisine girmediği Beylikler döneminde yazılmış olması dolayısıyla şeriat öğelerine rastlamıyoruz. Birkaç yerde geçen “`sabah, akşam namazından önce, sonra ya da namazında” söylemleri, sadece zaman belirleyici olarak kullanılmıştır. Teke, Alaiyye, Menteşe ve Aydınoğlu Beyliklerinden ya da Beylerinden onca sözedilmesine rağmen, Osmanoğulları hakkında tek sözcük konuşulmaması, Abdal Musa Sultan’ın yemiş olduğu nankörlük darbeleri yüzünden, onlarla ilgili anılarını silmiş olma isteğine bağlamak gerekir.

Bir daha yinelersek, Bursa’nın batısında kaplıcalara yakın bir yerde, bizzat Orhan tarafından kendisi için bir tekke yapılmasına rağmen, yönetimin Abdal Musa Sultan’ı Osmanlı başkentinden çıkarmış olması, Osmanoğulları devlet siyasetini benimsemeyişindendi.

“Mevki sahibi kimselere yüzü suyu dökme. Elden gelirse yalnızca nimet yeme; kallaş ve pirsiz adamlarla yoldaş olma!” diyen Abdal Musa Sultan’ın Osmanoğullarının yanibaşında bulunması mümkün olamazdı.

Bursa’dan ayrıldıktan sonra Manisa ve Bergama çevresinde bir müddet yaşadığı arşiv belgelerinden anlaşılmakta ve burada bir zaviyesinin bulunduğu da saptanmıştır. Ancak bugün mevcut olmayan bu zaviyeye dair, 16.yüzyılda Bektaşî hüviyetini taşıdığından başka, hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Abdal Musa’nın Antalya-Elmalı yakınlarındaki Tekkeköy’de bulunan Zaviye’sine gelince, halen yalnızca avlusu ve türbe kısmı ayakta kalan bu binanın, Abdal Musa’nın açtığı son zaviye olduğu ve ölümünden sonra bir müddet Kaygusuz Abdal’ın başkanlığında etkinliklerini sürdürdüğü biliniyor. 16.yüzyılda bu tekkenin bir hayli zengin vakıflara sahibolduğu, dervişlerinin geniş çiftlik ve arazilerden elde

ettikleri gelirlerle yaşadıkları, III. Murat (1574-1595) dönemine ait Teke Sancağı tahrir defterinden anlaşılmaktadır.⁶²

Kaygusuz Abdal gibi çok yönlü büyük ozanı yetiştirmiş olan Abdal Musa Sultan'ın ne yazık ki sadece bir kaç nefesi günümüze kalmıştır. Yazının başında açıkladığımız şiir dışındaki diğer üç şiirinde Muhammed-Alidavası, Ehlibeyt, yol- erkan, bu dünya ve yaşamını yorumlayan dizelerden oluşmaktadır. Bazı araştırmacılar, son kıtada adı geçtiği için ona ait olduğunu ileri sürdükleri üç kıtalık bir beşinci şiirinden sözedirler. Bu şiirde Pir Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan gelişini, cansız duvarlara binip yürüterek kendini ispat ettikten sonra Horasan pirleri ve Rum erenlerine server oluşunu anlatan iki kıtayı bir üçüncüsü izliyor:

Balım Sultan arkadaşı yoldaşı
Kızıl Deli Sultan'dürür hem eşi
Abdal Musa Sultan dersin ne kişi
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Abdal Musa Sultan'ın, Hacı Bektaş donunda gelen kişi; Kızıl Deli'nin bunlara eşdeğer görüldüğü kıtanın ilk dizesinde Balım Sultan da bu ululara arkadaş-yoldaş olma gayretindedir. Kısacası bizce bu şiiri, Balım Sultan'ın kendisi yazmıştır. Ancak eğer, gerçekten bu şiir Balım Sultan'a aitse bile, 19.yüzyılın son yarısında yaşamış ve son yıllarını Kızıl Deli tekkesine hizmetle geçirmiş Rahmi adında bir Bektaşî ozanı da aynı şiire tamamlayıcı anlamda üç dörtlük daha ekleyerek bir çeşit benzek⁶³ yapmıştır.

Abdal Musa'nın yaşamının büyük bir bölümü karanlık, doğum ve ölüm tarihleri kesin bilinmemektedir. Burada Abdal Musa hakkında bilinenler ve *Velayetname*'deki olayları yorumlayarak bazı ipuçları vermeyi denedik. Onun özellikle tarihsel kişiliğini ortaya çıkarmaya çalıştık. Abdal Musa Ali'yi seven ve Ali'yi sevenlere muhip yarıdır. Hakkın didarını (yüzünü) kendinde görmüştür; nimetini bölüşmüş ve beylere, mevki sahiplerine yüzü suyu dökmemiş, yani eyvallah etmemiştir. "Ali'yi sevenlere muhib yar" olarak "urganı boynunda dar meydanında", ölümden korkmadan, inancından kopmadan yaşamış ve Alevi-Bektaşîliğin Anadolu'da kökleşmesini sağlamıştır. Bunları işlediği ve yoruma gerek duyulmayacak kadar davasına bağlılığını anlatan bir şiiriyle bu kısmı bağlamak istiyoruz :

Muhammed Ali'nin kıldığı dava
Yok meydanı değil var meydanıdır
Muhammed Kırklar'a niyaz eyledi
Ar meydanı değil er meydanıdır

Kırklar özin birereye kodular
Anlar cenazesin susuz yudular
Deveyi gördün mi gördüm dediler
Ört elin eteğin sır meydanıdır

Gezdiğin yerlerde ara bulasın
Sahba olup daim kevser olasın
Sakla sırrını kim settar olasın
Çek çevir kendini kar meydanıdır

⁶² Bkz. A.Yaşar Ocak, *Kalenderiler*, s.194 dipn. 221-222; Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s.154-194: Bu sayfalarda Abdal Musa Zaviyesine ait 44 Vakfiye metni, çeşitli fermanlar ve zaviye kitaplığındaki büyük çoğunluğu elyazması 153 kitabın isim listesi yayınlanmıştır.

⁶³ Bkz. aşağıda 10 no.lu şiir.

Ne diyeyim Şu erkanı kurana
Yuf çekerler bu meydanda durana
Üçyüz altmış merdiveni bilene
Kör meydanı değil gör meydanıdır

Abdal Musa aydur gerçek er isen
Ali'yi sevene muhib yar isen
Hakk'ın didarını görem der isen
Urganı boynunda dar meydanıdır

Abdal Musa Sultan'ın Yaşanı, Doğum ve Ölüm Tarihleri Üzerine Birkaç Söz Daha...

Velayetname'de Abdal Musa Sultan'ın doğum tarihine ilişkin güvenilir bir belirtiye rastlayamıyoruz. Ancak ilk sayfalarda geçen Şu söylemler yorumu açıktır:

“...Horasanlı Sultan Hacı Bektaş Veli (*Tanrı aziz sırrını kutsasın*) bir gün hayatında otururken, mübarek nefesinden nutka gelüp ayıttı: ‘Ya Erenler! Genceli’de genç ay gibi doğam. Adımı Abdal Musa çağırıram, dedi; beni isteyen [S.2] anda gelsün bulsun’ dedi. Hünkar Hacı Bektaş vefat edecek, Abdal Musa zuhura geldi. Seyyid Hasan Gazioğlu Seyyid Musa anasından yetim kaldı.”

Görüldüğü gibi Hacı Bektaş Veli 1271-73'te Hakk'a yürümeden önce, Abdal Musa'nın kendi donunda ve Genceli’de dünyaya geleceğini haber vermiş. Ve ona bağlanılmasını buyurmuştur. Kısacası Anadolu Alevi-Bektaşilerinin “Hacı Bektaş Veli Ali'nin kendisi” olduğuna inandıkları gibi, Abdal Musa Sultan da Hacı Bektaş'tır ve dolayısıyla zamanın Velisi-İmamı Ali'dir. Zaten Şiirinde de belirtiyor:

“Ali oldum adım oldu bahane
Abdal Musa oldum geldim cihana”

Ayrıca Seyid Ali Sultan'ı kırk Abdalla birlikte Hacı Bektaş Dergah'ındaki emanetleri almaya gönderdiğinde, “Hacı Bektaş olup dünyaya geldiğü vakt” onları nereye koyduğunu da tek tek söylüyor. Bu reenkarnasyon inancının ve *Velayetname*'deki diğer bazı keramet söylencelerinin bizce altında yatan nesnel gerçekleri Şöyle sıralayabiliriz:

1)Abdal Musa Sultan'ın ailesi Genceli’de yaşamış ve kendisi de burada doğmuştur. Bebeklik yıllarında kendisi ve ailesi burada pek sevilmiyordu. Zaten bebekken anadan yetim kalmış ve bir “koca karıcık” onu ineğinin südü ile beslemiş. Ancak Abdal Musa'nın yıllar sonra nasıl Genceli'nin üzerine tümen tümen askerle yürüdüğünü Kaygusuz Abdal Şiirinde Şöyle dile getirmiştir:

Ali'm Zilfekar'ın almış destine
Sallar durur Yezidlerin kastına
Tümen tümen Gencali'nin üstüne
Sırlar gelir Sultan Abdal Musa'ya

Velayetname'de ise Teke Begi'ni yenerek, Genceli'yi “basıp altına alırken” bu kadının evini ziyaret etmiş, ona dokunmamıştır. Ayrıca yine *Velayetname*'nin başlangıcından anlaşıldığı üzere, ilk önce yaylak olarak kullanılan Genceli'ye uğramış ve oradan sahile inmiştir.

2) Hacı Bektaş Veli'nin vefatının hemen arkasından dünyaya gelmiştir. Bu bilgiden hareketle Abdal Musa'nın doğum tarihi 1272-1275 arasında olabilir. Olasıdır ki, Hacı Bektaş'ın müridlerine bu vasiyeti üzerine çocukluğunda Hacı Bektaş Dergah'ına getirilerek, o dönem Dergah'ın başında bulunan Kadıncık Ana tarafından yetiştirilmiştir.

3) "Kaygusuz Abdal Sultan" incelememizde vurguladığımız gibi Abdal Musa Sultan büyük olasılıkla 1365'ten önce ölmüş olmalıdır Kıbrıs kralı Pierre'in donmasıyla 1361 yılında kıyı emirliklerine saldırması ve Antalya'yı ele geçirmesiyle bölgede başlayan büyük bir kriz yıllarıdır. Kaygusuz Abdal'ın ilk Mısır yolculuğundan döndüğünde Pir'ini bulamamıştır. "Beglerimiz Avlan gölün üstüne/ Onlar gelir Sultan Abdal Musa'ya" dizeleriyle başlayan ve "Kul Kaygusuz ayrı düşmüş pirinden/Ağlar gelir Sultan Abdal Musa'ya" biten övgüsel yas şiirinden bu açıkça anlaşılıyor. Çünkü Pirine, dostuna, sevgilisine kavuşan kişi şad olur, sevinir ve coşar. İnsan sevdiklerinden ayrılırken ağlar sızlar, ama ağlayarak buluşmaya gelmez. Onun Pirinden ebedi ayrılığıdır bu.⁶⁴

Abdal Musa Sultan ve İsmaili İmamı Kasım Şah(1310-1370)

Abdal Musa Sultan'ını Elmalı'da kurduğu dergahı kendi zamanında uzaktan ve yakından gelen konukların konakladığı yerdir. Kurbanlar kesilir lokmalar yenir sık sık ziyaret edilir. Açlar doyurulur, evsiz-barksızlar barındırılır. Ayrıca, tüm abdalların dervişlerin barındığı-yaşadığı yer olduğu gibi, bazan ondan yardım isteyen beylerin bezirganların da sığınak yeridir Abdal Musa Sultan tekkesi. Cebinde altınları bulunan Kefi'nin dergaha gelişi, orada varlıksız, yoksul dervişlerin yiyeceğinden yararlanmak arzusuna, Abdal Musa'nın nasıl karşı koyduğu ve onu verdiği dersle utandırıp kendisine mürid yaptığını *Velayetname*'den okumaktayız: Tekkede konuk edilip kendisine üç gün yemek verilmeyince, Farsça "Abdal Musa tekkesinde sadece su ve ateş bulunduğu, ekmek-yemek olmadığını" alaycı bir beyitle dile getirir. Buna Abdal Musa onun dilinde karşılık vererek, kendisinin cebinde bulunan bin altın değerinde bir kişi olduğunu ve dolayısıyla abdalların yemeğine ihtiyacı olmadığını söyler. Kefi, Abdal Musa'nın cebindeki parasını bilmiş olması kerametini önemsemeyip, parayı kimsenin aklına gelmeyecek bir yere, pisliğinin altına saklayıp, parası olmadığını söylerse de yine yeri Abdal Musa'ya ayan olur. Bunun üzerine paranın tümünü dergaha bağışlayan cimri bezirgan Abdal Kefi, Abdal Musa Sultan'ın Kâfi Baba adıyla en önemli müridlerinden olur.⁶⁵ Ayrıca yine Kaygusuz'a göre Abdal Musa'ya Uzakdoğu'dan Hindistan'dan bile gelmiş olan konuklar ve er-evliya, aşıklar vardır:

Hind'den bezirganlar gelir yayınur
Pişer lokmaları açlar doyunur
Aşıkları gelir bunda soyunur
Erler gelir Sultan Abdal Musa'ya

Şimdi bu bilgisel verilerin ışığında önemli bir varsayımdan söz etmek istiyoruz. Geleneksel kaynaklarına göre, İsmaili Alevilerinin 29. ve Almut sonrasının 2. İmamı olan Kasım Şah'ın, 1310-1370 arasındaki gizli İmamlık döneminde bir süre Anadolu'da saklanarak yaşamıştır. Konuya ilişkin görüş, yorum ve varsayımlar üzerinde "*Nizari İsmaili Devletinin Kurucusu Hasan Sabbah ve Almut*" kitabımızda⁶⁶ yazdıklarımızı burada özetleyeceğiz. Çünkü bu, hangi belgelere dayandığı açıklanmamakla birlikte, Anadolu'da yaşayan Alevi-Bektaşî inancının Almut Nizari İsmailiğiyle ilişkisi bağlamında, çok önemli bir vurgulamadır.

⁶⁴ Geniş açıklama için bkz. İsmail Kaygusuz, Anadolu Bilgeleri, s.188-191

⁶⁵ Kâfi Baba'nın türbesi Finike'nin batısındaki antik Lymira kalıntıları yakınında bulunmaktadır.

⁶⁶ Su Yayınları, İstanbul,2004, s. 167-173

Bilindiği gibi bu dönemde Anadolu'da merkezi bir devlet yoktur. Karamanoğulları, Aydınoğulları, Karasioğulları, Osmanoğulları, Çandarlıoğulları, Germiyan, Hamid-Teke, Eretna ve Alaiye, Akkoyunlu gibi çok sayıda Türkmen ve Mogol asıllı beylikler hüküm sürmekte birbirleriyle üstünlük yarışında; biri diğerini ortadan kaldırma çabası içindeydi. Anadolu'da müslüman nüfusun çoğunluğunu oluşturan Türk-Türkmen, Kürt ve Arap gibi heterodoks gruplar, yani batıniler (Alevi-Bektaşiler) bu beyliklere ait topraklarda, konar-göçer ya da yerleşik durumda yaşıyorlar. Daha önce de yazdığımız üzere, Alamut baş dağlarından Şemseddin Tebrizi'nin(ö.1247-8) eğitmiş olduğu ⁶⁷ Hacı Bektaş Veli'nin (ö.1271-3)dergahında el verip yetiştirdikten sonra görevlendirdiği 360 halifesinden birine bağlı bulunuyorlardı. Güneydoğu'da yaşayan ve doğrudan Suriye'deki İsmaili dailere bağlı bazı Kürt ve Arap gruplar dışında hepsi de, Sulucakarahyük'teki Hacı Bektaş Veli dergahında onu temsil eden, yani onun postunda oturanlara bağlı ve onları büyük müşid ya da ulu pir biliyorlardı. Bu pir de Abdal Musa Sultan'dan başkası dağildi. Ve Abdal Musa Teke yarımadasında yaşıyordu; Pir dergahını Elmalı'da kurmuştu.

Çok büyük olasılıkla İmam Kasım Şah önce Güneydoğu'da bir süre kaldıktan sonra onu Alevi Türkmenlerin arasına götürmüşler. Kasım Şah'ın "Anadolu'da, Kürtler ve Türkmenler arasında gelişen bir sufi düzeni mensupları olan Bektaşilerin çevresinde kısa bir süre yaşamış olduğu söylenen" ⁶⁸ en güvenli yer Abdal Musa'nın Alevi-Bektaşî dergahıdır. Kasım Şah, 1340 ile 1360 arasında, kıyı bölgesinin esenlikli bir zaman dilimi içinde belirli bir süreburada yaşamış olmalıdır.

İsmaili İmamının Azerbaycan'da büyüüp yetişmiş olması, onun ayrıca Türkçe konuştuğunu da gösteriyor. Biz aşağıda vereceğimiz Kasımi tapşırma *mani* tarzındaki şiirin ona ait olabileceğini düşünüyoruz. Bu şiirin içerik, anlam ve biçim olarak; Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre 16.yüzyıl, Sadeddin Nüzhed Ergun'a göre 17.yüzyıl ozanı ve Otman Baba müridlerinden olan Derviş Kasımi'nin *muhammes* ve *murabba'*larıyla bir ilgisi yoktur.

Kasımi'yem yareli
Bağrımı yar yar eli
Derdime em oldu yar
Dergahına vareli

Kasımi yar yar ile
Gerektir yar yar ile
Yigirmi sekiz iken
Otuz iki yar ile

Kasımi yar ile yar
Olagör yar ile yar
Zerreye gönül vermez
Korkar ki darıla yar

Kasımi al'e bende
Değildir male bende
Gulam-ı Al-i Aba
Hırkaye şale bende

Kasımi al elidir
Ceddinin al elidir
Al elini tutmuşum

⁶⁷ Bkz.İsmail Kaygusuz, agy. s.136, 143-145; Anadolu Bilgeleri, İstanbul, 2005, s. 31-45 ve 64-77

⁶⁸ www.ismaili.net

Ced eli al elidir ⁶⁹

Mani tarzındaki bu şiir, ozanın düşünce ve isteklerini, Kaygusuz'un bazı surrealistik (gerçeküstücü, yani gerçekliği simgelerle anlatan) şiirleri kadar olmasa bile, dolaylı söylemlerle bize iletmektedir. Aşağıdaki kısa açıklama ve yorumlar; şiirin ozanı Kasımî'nin, derviş kılığında gizlenerek dolaşmakta olan İmam Kasım Şah olabileceğini rahatlıkla düşündürebilir, kanısındayız. Şiiri şöyle açıklayabiliriz:

Dostun bağrında yara açalıdan beri yaralı dolaşan Kasımî vardığı dergahta yarasını sağaltacak yeni bir dostun ilacını bulmuş: Olasılıkla dost bildiklerinden zarar görmüş olduğunu söylerken (Kasım Şah), Abdal Musa Sultanı yeni dost edinmiş ve onun dergahında sıkıntı ve dertlerine derman sağlamıştır. İkinci ve üçüncü dörtlüklerde Kasımî'ye (Kasım Şah'a) göre: Dost dosta gereklidir ve ancak dost dost ile tamamlanıp birliğe ulaşır, tıpkı 28 harfin 32'de bütünlüştüğü gibi.⁷⁰

A.Gölpınarlı, son iki dörtlükte tam altı kez kullanılmış “*al*” sözcüğünü; “*al-i Resul, al-i Nebi, al-i Aba, al-i Taha ve al-i Yasin*” örneklemelerinden hareketle Muhammed soyu, yani “Muhammed Peygamberin kızı Fatima'yla, kardeşliği, amcasının oğlu ve damadı Ali'den gelen soyu” anlamına geldiğini açıklıyor.⁷¹ Bu açıklamanın da ışığı altında üçüncü ve dördüncü dörtlüklerde Kasımî'nin, Kasım Şah olabileceğini daha iyi anlayabiliriz:

“Ben Muhammed-Ali soyundan bir kişiyim (gulam-ı al-i Aba)” diyerek, asıl sahibolduğu kutsal soyu ile övünüyor ki, bunu Yemini'nin müridi Kasımî değil, ancak bu kutsal soydan gelen kişi (İmam Kasım Şah) yapar. Zaten son dörtlükte açıklaması var: O kutsal soyun temsilcisi bir eldir; bu el atasının mensup olduğu Muhammed-Ali soyundan kendisine emanettir, yani kendisi bir imamdır...

Hiç kuşkusuz bu şiirin Kasım Şah tarafından yazılmış olduğunu kanıtlamak olanaksızdır. Ancak İmam Kasım Şah'ın yaşamında kısa bir süreyi Anadolu Alevi-Bektaşileri arasında geçirmiş olduğu, İsmaililer arasındaki geleneksel söylemin doğruluğu kesindir. O dönemde, derviş kılığında bile olsa onun gizli yaşayabileceği en güvenilir yerin, Elmalı'daki Abdal Musa Sultan dergahı olduğuna da kesin gözüyle bakılabilir. Ayrıca bir tek şiiri günümüze gelmiş ve hakkında doğru bilgiler bulunmayan Kasımî'nin yukarıdaki varsayıma konu olması gerçeğe giden yolda küçük bir adım olarak düşünölmelidir.

Abdal Musa Sultan İçin Yazılmış Şiirlerden Bir Demet

Hacı Bektaş'tan sonra ikinci büyük Pir olarak saygı gören, adına Cemler kurulan ve lokma dağıtılan Abdal Musa Sultan için çok sayıda nefesler yazılmıştır. Alevi-Bektaşî cem erkanlarında muhabbet ve bilgilendirme-eğitim cemlerinin adına “Abdal Musa Cemleri” denir. Asıl toplu tapınmalar olan Görgü Cemleri'nin yapılmadığı ya da yapılamadığı zamanlar uygulanan bu Cemlerde kesilen kurbanlara “Abdal Musa Kurbanı”denmektedir; dağıtılan ve yenilen lokmanın adı da “Abdal Musa lokması”dır.

⁶⁹ Abdölbaki Gölpınarlı, *Alevi-Bektaşî Nefesleri*, Remzi Kitabevi: İstanbul-1963, s.14,120-121,270; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri cilt 1-2*, İstanbul-1955, s. 63-66)

⁷⁰ Kendisi candan sevdiği dostuna öylesine değer verir ki, o darılmasın diye en küçük parçaya -hiçbir şeye- sevgi göstermez. Yani 28 harf kullanılan Arapça ile 32 harf kullanılan Farsçayı çok iyi bilip, onlarla kazanılan bilgiler zihinlerde birleştirildiği zaman kişilik olgunlaşıp tamamlanır. Ayrıca, Kasım Şah'ın İmamlık yıllarının son çeyreği Azerbaycan'da Fazlullah Hurufî'nin (ö.1397) Hurufiliği (harf gizemciliği inancı) yaymaya başladığı yıllardır. Zaten Hurufî'nin İsmaili inancını mensubu olduğu ve öğretisini bu inancın bilgi kaynaklarından esinlendiği bilinmektedir.

⁷¹ Abdölbaki Gölpınarlı, *Alevi-Bektaşî Nefesleri*, s.318

Alevi-Bektaşi ozanları onun tarihsel kişiliği ve yaptıkları eylemlerini çok büyük kerametler olarak şiirlerinde işlemiş ve kendisine övgülerde bulunmuşlardır. Aşağıda görüleceği gibi onu “Sultan, Şah, Pir, Seyyid, Baba, vb.” sıfatlarla çağırmakta ve yardım dilemektedirler:

1.

Beğlerimiz çıktı Avlan üstüne
Onlar gelir Sultan Abdal Musa'ya
Urum abdalları hırka vü postun
Bağlar gelir Sultan Abdal Musa'ya

Urum abdalları gelir dost deyi
Eğnimizde aba hırka post deyi
Hastaları gelir derman isteyi
Sağlar gelir Sultan Abdal Musa'ya

Hind'den bezirganlar gelir yayınur
Pişer lokmaları açlar doyunur
Aşıkları gelir bunda soyunur
Erler gelir Sultan Abdal Musa'ya

Her matem ayında kanlar saçarlar
Uyandırıp Hak çerağın yakarlar
Demine hu deyip gülbenk çekerler
Nurlar gelir Sultan Abdal Musa'ya

Meydanında dara durmuş gerçekler
Çalınır koç kurbanlara bıçaklar
Döğülür kudüm açılır sancaklar
Tuğlar gelir Sultan Abdal Musa'ya

İkrarıdır koç yiğidin yuları
Muannidi çeksen gitmez ileri
Akpınar'ın Yeşilgöl'ün suları
Çağlar gelir Şahım Abdal Musa'ya

Ali'm Zilfekar'ın almış destine
Sallar durur Yezidlerin kastına
Tümen tümen Gencali'nin üstüne
Sırlar gelir Sultan Abdal Musa'ya

Bir niyazum vardur Gani Kerim'den
Münkir bilmez evliyanın sırrından
Kul Kaygusuz ayrı düşmüş pirinden
Ağlar gelir Sultan Abdal Musa'ya

2.

Horasan'dan Rum'a zuhur eyleyen
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi
Binip cansız duvarları yüriden
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Doksan altı bin Horasan pirleri
Elli yedi bin di Rum erenleri
Cimlesinin servirazi serveri

Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Balım Sultan arkadaşı yoldaşı
Kızıl Deli Sultan'dırur hem eşi
Abdal Musa Sultan dersin ne kişi
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

3.

Abdal Musa Sultan gazaba geldi
Fetheden Urum'u yaradan meded
Cihan harab oldu insan az kaldı
Yine ferman senin el-aman meded

Biz de sevenleriz Ali'nin soyun
Bizler de anarız Hasan Hüseyin
Zindanda vermişsin Zeynel'in payın
Bakır'ı zindanda vareden meded

Yetiş İmam Cafer al elden bizi
Hemdem arzumendiz isteriz sizi
Zülfikar'ı attı yuttu denizi
Necef deryasını kurutan meded

Mürşidim Kazım Rıza'ya varalım
Derdimize derman anda görelim
Taki Naki Askeri'ye erelim
Mehdi'yi mağarada sır eden meded

Hüseyin Gazi Sultan bellisin cansın
Niyazım kabul et mişkilim kansın
Hüseyin Ova'nın gözcisi sensin
Ayırma koyunu siriden meded

İmdat sizden ancak Urum erleri
Gaip erenleri Horasan piri
Muallakta tutan Bab-ı Hayberi
Cengde Muhammed'e car eden meded

Balım Sultan gerçek sırr-ı Ali'sin
Müminlerin kanadısın kolusun
Pirim Hünkar Hacı Bektaş Veli'sin
Cansız duvarları yiriten meded

Kul Hüseyin'im aydur gönle değmeyin
Giderip yükünü alıp yağmayın
Sırlarınız gönlünüzden koymayın
Müminin kalbinde yereden meded

4.

Gözime görindi dostun bağları
Himmeti erişti Abdal Musa'nın
Üzülün çürüğü kalsın sağları
Himmeti erişti Abdal Musa'nın

Hindistan ilinden duyuldu sesi
Mümin kullarına düştü hevesi
Yedi bab'dan içeridir türbesi
Nur doğdu üstüne Abdal Musa'nın

Başındadır nurdan Elifi tacı
Eşiğin bekleyen neylesin hacı
Mağrib'den Maşrik'a oynar kılıcı
Zahir'e batın'a Abdal Musa'nın

Dedem beni muhabbetin coşurur
Coşurur da yüce dağlar aşırır
Aşırır da Kaygusuz'a düşürür
Himmeti erişti Abdal Musa'nın

Şükür *KulHüseyn*'im murada erdi
Kaygusuz Sultan'ın evine geldi
Kırklar eşiğine yüzünü sürdü
Mest etti kokusu Abdal Musa'nın

5.

Erenler serveri ol sırrım Ali
Serçeşme olmuştur Urumeli'ne
Ağaçtan Zül-fekaar ol gerçek veli
Evel tekbir aldık pirin beline

Abdal Musa Sultan Şah himmet kıldı
Dayadı kılıcı Şah taşı böldü
Bütün Urumeli islama geldi
Fetih surelerin almış eline

Kırklar azmeyledi Elmalı şehri
Boğazhisarı'nda ol buldu nehri
Bol yerde küffara eyledi kahrı
Ol dem kılıç oldu pirin eline

Bilin Tanrı Dağı Şahın otağı
Hışmı Şah'tan kanlar kuşattı dağı
Gelibolu üstünde Kurudağı
Ol dem aşık oldu Şah'ın eline

Şah'ımın refiki gaziler beyler
Hışmeder küffara ciğerin dağlar
Gerçek aşıkların medhini eyler
Ol dem aşık oldum pirin yoluna

Pirim himmet ile sancak getirir
Kalenin temelini altüst götürür
Tanrıdağ kurbinde çıkmış oturur
Meskenimdir deyi gelir yerine

Seyyid Ali Sultan Kırkların başı
Nevruz beyleridir yarı yoldaşı
Görün Sarıkız'da ol çaldı taşı
Ol dem güç verildi pirin koluna

Horasan mülkünden Hoy'dandır aslı
Şah İmam Hasandır pirimin nesli
Mürşidine bend ol ey *Geda Musli*
Kıyamette olsun eli eline

6.

Akdeniz yakası Aydın illeri
Kuşlar gider bizim Abdal Musa'ya
Cemalin görünce yürüdü dağlar
Taşlar gider bizim Abdal Musa'ya

Katardan ayrılan turna mozular
Her andıkça sinelerim sızılar
İrili ufaklı emlik kuzular
Koçlar gider bizim Abdal Musa'ya

Şeyyid Ali Abdal Emir Seyyid'e
Üçü bir kardaşdurur Ehlibeyt'e
Cümle alemi kaydetmiş deftere
Başlar gider bizim Abdal Musa'ya

Baba Kaygusuz'dan almış cehdini
Bilin mi İbrahim Edhem vakdini
Padişahlar tacı ile tahdını
Boşlar gider bizim Abdal Musa'ya

Vell'm eydir dört dergahtan evveli
Şeyyid Abdal Musa Bektaşî Veli
Hüseyin aşkına didemin seli
Çağlar gider bizim Abdal Musa'ya

7.

Şahım Abdal Musa'ya bend olalı
Çileliye murat verir tez elden
Gara sancağına niyaz edeli
Muhammed'in yadigarı ezelden

Mermer çırağ batıl olmaz batından
Hücceti var Şah-ı Merdan zatından
Halas etti bizi nur katarından
Eşiğin bekleyip tozu toz eden

Kül oldu ateşe gösterdi nişan
Huda emreyledi oldu gülistan
İmana gelmedi çün Yezid Mervan
Kim Ali'ye karşı durup başeden

Nefes etti yedi dağı yeritti
Nuş eyledi yedi derya sır etti
Hakikat sırrını bize yar etti
Bağlanıp da burda meydana giren

Abdal Musa Şah Ali'nin kuludur
Ali'nin sırrıyla gönli doludur

Kul Şükrü der Abdal Musa Ali'dir
Meydanda mürşid yok gayri Ali'den

8.

Horasan ilinden duyuldu sesi
Muhib aşıklara düştü sevisi
Yedi bab içeri Şah'ın türbesi
Eşiğin bekleyen cana aşkolsun

Kudretten başında Elifi tacı
Eşiğin bekleyen neylesin haccı
Mağrib'dan Maşrik'a oynar kılıcı
Kılıcın sallayan cana aşkolsun

Ol sultan yürüttü yedi dağları
Üzöldü çürüdü kaldı sağları
Türbe bahçesinde cennet gilleri
Güllerin devşiren cana aşkolsun

Mağrib'dan Maşrik'a ismin andırır
Niyaz eden aşıkları kandırır
Baba değirmenin sola döndürür
Değirmen döndüren cana aşkolsun

Abdal Musa derler pirimin ismi
Ateşe attılar yanmadı ismi
Size niyaz eyler derdimend *Hüsnü*
Bu cemde bulunan cana aşkolsun

9.

Ben ol zat-ı Hakkı bildim bendedir
Himmeti pirimden alaldan beri
Şahımın inayet gözü candadır
Giruh-u Naciyi bulaldan beri

Zulmette Hızır ile hayatı içtim
Kırk makama erdim dört kapı açtım
Münkir münafıkı mümini seçtim
Tevella Teberra bilelden beri

Zat-ı Hak bulunmaz deme kandedir
Gözlülere uyan köre perdedir
Sümme Vechullahı gördüm bendedir
Men Aref sırrına erelden beri

Rehberim Muhammed mürşidim Ali
Şah Hasan Hüseyin'e demişiz beli
Gideriz mezheb-i Caferi yolu
On İki İmam'a uyaldan beri

Gel ey zahit inkar etme bu ceme
Cihanı hoş gör ki iresin deme
Veled Kad Kerremna beni Adem'e
Hak Kur'an içinde diyelden beri

Muhabbet her kanda Muhammed anda
Lillahi fillahi seviş cihanda
Hak zat ile mevcut her kalpde canda
Mümin ferasetle görelden beri

Hacı Bektaş Veli mümin siracı
Münkire tufandır kafire acı
Bulmuşum dermanı gönlüm ilacı
Şah Abdal Musa'yı sevelden beri

Seyyid Ali Sultan erenler hası
Hanedanlar şahı ol nur danesi
Dürr-i yakut buldum olmaz bahası
Eşiğine yüzüm sürelden beri

İsmim İbrahim'dir mahlasım *Vehbi*
Derunumda olan değildir kısıbı
Cezbe-i Rahmanı bulmuşım libbi
Saadet tacını giyelden beri

10.
Horasan'dan Rum'a zuhur eyleyen
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi
Binip cansız duvarları yiriten
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Doksan altı bin Horasan pirleri
Elli yedi bin de Rum erenleri
Cümlesinin servirazı serveri
Pirim Hacı Bektaş Ali değil mi

Balım Sultan arkadaşı yoldaşı
Kızıl Deli Sultan ile her kişi
Abdal Musa Sultan dersene ne kişi
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Kaygusuz Sultan'ın keşfü kemalı
Erkulu Hacim Sultan'ın bürhanı
Kanber Ali Sultan pirlere cemalı
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Er İbrahim Edhem cihan sultanı
Sarı İsmail'dir sultan nişanı
Şeyh Şazilli'dir sultan biühanı
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Hızır Ali Sultan ya senden meded
Karadonlu Sultan vallahi ahad
Ceddi pak-i Resulullah Muhammed
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Sayesinde *Rahmi* nam ile şanımlı
Yüzüm eşiğine koydum kurbanım
Erkanım nişanım dinim imanım
Pirim Hacı Bektaş Ali değilmi